

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

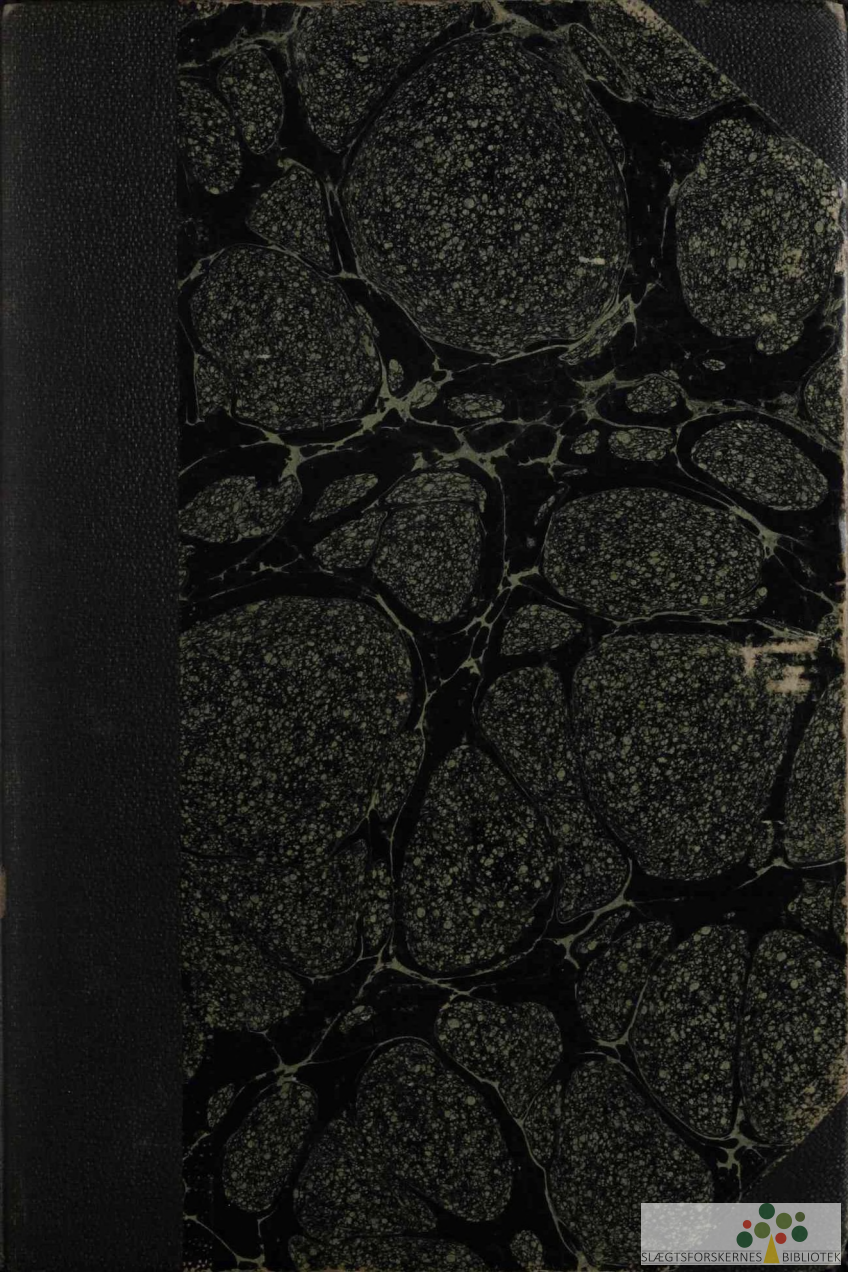
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

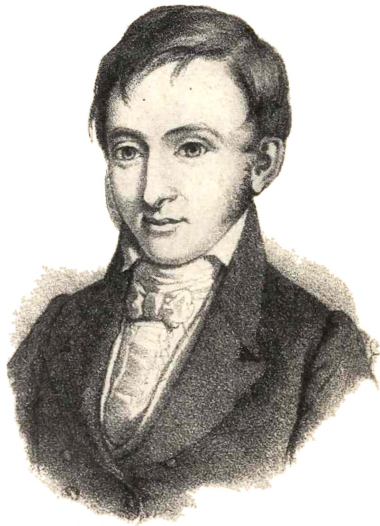
FOLKETS FØRERE

UDGIVET AF
FRED. NØRGAARD
OG
ANDERS UHRSKOV

OTTO JESPERSEN
RASMUS RASK

G · B · N · F

RASMUS RASK

B. Bask

Portræt fra „Beretning om gravmælet“

FOLKETS FØRERE

RASMUS RASK

I HUNDREDÅRET EFTER HANS HOVEDVÆRK

SKILDRET AV

OTTO JESPERSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK
FORLAG · KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
M D C C C C X V I I I

*UDGIVET AF
FRED. NØRGAARD OG ANDERS UHRSKOV*

GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KJØBENHAVN

I. BARNDOM

RASMUS CHRISTIAN NIELSEN RASCH (dette er den oprindelige stavemåde) blev født den 22. november 1787 i et husmandshjem i landsbyen Brændekilde, en mils vej fra Odense. Hans faer, Niels Hans Christiansen Rasch, var skrædder, men gav sig desuden av med at helbrede folk som „klog mand“ og var i det hele mere belæst end de fleste i hans stand. Han var til en begyndelse ikke videre glad for den lille spinkle søn, og skal endog, da to av hans børn døde kort efter hinanden, ha truet op mod himlen med de ord: „Den gamle tar dem fra mig, som der var noget at håbe av, og lar mig beholde skidtet“ — nemlig den fremtidige berømte sprogforsker.

Denne fandt tidlig i sit hjem en del bøger, der vakte og tilfredsstillede hans læselyst; navnlig historiske skrifter om fortidens store bedrifter fordybde han sig i, og faeren og præsten tog sig med dygtighed av hans første opdragelse. Tretten år gammel kom han i Odense katedralskole, hvor han vakte opmærksomhed hos sine kammerater ved sin lille væxt, sine levende øjne, den væverhed hvormed han sprang omkring over og på borde og bænke, men mest måske ved sin avstikkende bondedragt.

Rasks skoletid var (måske med undtagelse af den allerførste tid) ualmindelig lykkelig. Han var så heldig at finde kammerater, der kunde dele eller dog forstå hans ideale stræben; han vandt flere venner for livet, blandt andre N. M. Petersen, der på flere punkter som professor i nordiske sprog skulde fortsætte hans gerning, og hvem vi skylder en fortræffelig, på dyb sympati grundet levnedsskildring av hans kammerat og tidlige lærer. Sagen var nemlig den, at Rask foruden en sjælden

kundskabstørst også besad en brændende trang til at meddele sine kundskaber til andre; han underviste sine jævnaldrende og yngre kammerater i det der optog ham selv, og sammen drøftede de mange ting, særlig dog den nordiske fortids herlighed. „Denne tid svæver for mig i et mildt aldrig falmende rosenskær“, skriver N. M. Petersen om deres samliv.

Også hos sine lærere vakte Rask tidlig opmærksomhed, og i skolens sensurprotokol fremhæves hans glimrende evner, hvorav skarpsindighed var mest fremtrædende, hans grundighed i studeringer og den lethed hvormed han udtrykte sine tanker i et smukt og kernefuldt sprog; men lige så meget roses hans rene og elskværdige karakter. „Hos ham findes munterhed uden vildskab, frihed uden næsvished, han hører med begærlighed, svarer med forstand, spørger med skarpsindighed.“ Han fik som følge deraf tidlig de højeste stipendier. I begyndelsen var lærerne noget betænkelige ved at han anvendte den tid de hurtigt lærte lektier levede ham, til hvad de kaldte „uvedkommende sysler“, idet de navnlig var bange for at dette skulde ha en skadelig indflydelse på hans kammerater. Det varede dog ikke længe, inden flere av lærerne endog begyndte at opmuntre ham i disse tidligt begyndte selvstændige studier. Aldrig har vel en skolepræmie båret rigere frugter end den Heimskringla, som hans rektor gav ham som flidsbelønning og som pedellen var forbavset over at skulle slæbe frem ved siden av de ny smukt indbundne bøger til de andre disiple. „Hæ! jeg tænkte ikke vi skulde ha' den store prottekol med,“ udbrod han. Uden nogen islandsk grammatik eller ordbog gav Rask sig i lag med av texten og oversættelsen at udlede sproglæren og havde snart fundet sammen alle kasusformerne av ordet *konungr* med og uden artikel, og således blev han ved, til det hele var sat i system, hvad der ikke var så ganske let, bl. a. fordi texten var meget ukritisk stillet sammen av en udgiver uden grammattisk begreb. En dansk ordbog lod han gennemskyde med hvide blade og indførte dæri de islandske ord, efterhånden som deres kön, böjning og tyd (betydning) blev klare. Herav opstod en ordbog i to temmelig tykke oktavbind, som tre av hans meddisiple tog avskrifter av; efter de prøver N. M. Petersen gir, formede artiklerne eller dog nogle av dem sig som hele små etymologiske avhandlinger

med sammenligninger fra svensk, hollandsk, engelsk, tysk og angelsaxisk — ingen dårlig bedrift av en skoledreng! Han var begejstret over det gamle sprog og skrev i et brev: „Du kan tro, jeg i förstningen forundrede mig . . . over at vore forfædre kunde have så ypperligt et sprog, og at vi, hos hvem jeg syntes videnskaberne var steget langt videre, havde et langt ringere.“ Det er her naturligvis den endnu ikke helt uddøde betragtningsmåde der lå til grund for vurderingen, at jo formrigere et sprog er, des ypperligere er det. Men når de læstø sammen og N. M. Petersen, tiltrukket av indholdet, stundom foretrak at læse oversættelsen, blev Rask vred, man skulde holde sig til de gamle ordformer.

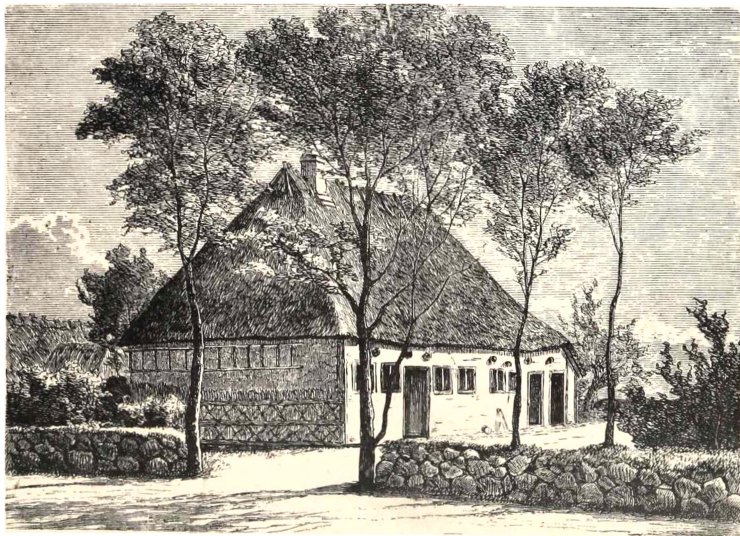
På denne tid udtaler hans rektor (okt. 1806): „Det er ikke usædvanligt, at han studerer til kl. 1 eller 2 om natten og er igen oppe imellem 5 og 6 om morgenen, og man kan være sikker på, at hans studering er alvorlig og ikke for at give sig anseelse av at være flittig.“ En anden lærer, konrektor Bloch, gav ham (og sig selv) året i forvejen følgende glimrende vidnesbyrd i skolens protokol: „På hans skærpsindighed og evne til at trænge ind i en genstand, at betragte den fra egne synspunkter og opdage urigtigheder, har jeg i dette semester haft meget ualmindelige prøver. I skolen savner jeg ikke den fornødne opmærksomhed. Og er han ikke av den store hob, der uden videre undersøgelse tager for fuldt alt hvad læreren siger. Idelig gör han mig gode, velgrundede, ofte endog meget fine anmærkninger og indvendinger“. Man kan ikke andet end beundre denne fordomsfri lærer, især når man betænker at de omtalte indvendinger vel for største delen har været rettede mod det skrift han netop i dette år selv havde udgivet, en dansk retskrivningslære. Denne bog gav Rask anledning til selvstændigt at tænke over denne sag. Det stred mod hans trang til et fornuftigt system at finde „de i grund-sætningerne for retskrivning herskende modsigelser, opstillingen av fire stridende prinsipper, av hvilke snart det ene, snart det andet, snart hele to til tre på gangen antages og følges“; han forsøgte snart at bringe enhed til veje og prøvede sig frem med flere retskrivninger, der i radikalisme langt overgår den hvormed han mange år senere forargede borger-skabet, se prøven hos Rønning s. 12-13 (bl. a. *dæn modsatte*

tilstan, oprinnelse, vori, alt i værdæn får andrer sig, dog med sammenskrevet aa for å).

Sproglige spørgsmål var dog ikke det eneste, der optog dren- gen; han tænkte selvstændigt bl. a. også over religionen. Undervisningen heri gik ud på udenadlæren av katekismus og forklaring, hvorav han også i sine manddomsår kunde anføre lange tirader; men allerede i latinskolen beklagede han sig over denne åndløse næring. En gang da han var på vandring med sin fortrolige ven Clod, forfærdede han ham med det spørgsmål, hvad han mente om en vis religiøs lærdom. „Jeg var, fortæller Clod, som falden ned fra månen; hidtil havde jeg lært mine lektier i lærebogen, og der var ingen tanke desangående videre opstået hos mig, uden frygt for ikke at kunne lektien, glæde over at have lært den eller bekymring over ikke at have lært den“. Men Rask var ikke bange for at tænke tanker til bunds.

Fra skoletiden fortjener det også at omtales, at han sam- men med flere kammerater fattede en plan om at rejse til Ny Seland for at anlægge en idealrepublik — en lignende plan som den de to unge engelske digtere Southey og Coleridge havde haft, ganske få år i forvejen, blot med den for Rask karakteristiske forskel, at de fynske skoledrenge vilde ind- føre islandsk som deres stats sprog, og at han med planen for øje med stor iver gav sig av med at studere engelsk og også begyndte at se sig om i den malajisk-polynesiske sprog- verden.

Alt dette tog tiden for Rask og hans venner. „Til livets sædvanlige adspredelser, skriver Petersen, levedes os hver- ken lyst, tid eller anledning; vor vederkvægelse var en slags regelmæssige søndagssammenkomster, hvor samtalen da ofte, hos Rask næsten altid, drejede sig om det gamle norden; ved disse grundlagdes i vore sjæle en kærlighed til fædrelandet, til nordisk gammel ærlighed og til et trofast fostbroderlag, som ingen siden har svigtet. Mangen stjerneklar aften er jeg, sædvanlig ledsaget på en del av vejen av matematikeren Krej- dal, gået bort fra denne kres i en henrykkelse og begejstring for alt hvad godt, ædelt og stort er, som man kan tænke sig den i et ungdommeligt hjerte og en tidlig opvakt fantasi.“

Rasks barndomshjem

II. UNGDOM

Lige før han fyldte tyve år, kom Rask til det av englændernes bomber lige ødelagte universitet. I København levede han, og måtte han leve yderst tarveligt (bl. a. ved at gi slet betalte timer, mest i regning!), selvom han fik nogen understøttelse av den for videnskab stærkt interesserede gehejmeråd Johan Bülow til Sanderumgård (et særsyn blandt danske godsejere) og selvom han hurtigt fik regens- og kommunitetsstipendiet. Det er bekendt, hvorledes han for en stor del levede av tørt surbrød og en gang imellem gjorde sig til gode med en ret varm mad, som han om aftenen i en gammel kavaj sneg sig hen til et tarveligt traktørsted for at nyde mod den ringe betaling av fem skilling. „Når en av hans nøje venner besøgte ham om aftenen, og han dog gerne, når spisetiden kom, vilde byde ham noget, så kom atter den gamle kavaj frem, han gik ud, og hentede i et tørklæde nogle varme kartofler; disse med lidt salt til udgjorde hele aftensmåltidet, men dette krydredes med desto kraftigere åndelig føde.“ Med denne fra N. M. Petersen stammende beretning stemmer det godt, når Rasks islandske ven Bjarni Thorsteinsson siger: „Han kunde sulte i flere døgn og strax efter spise meget mere, end det syntes han havde rum for, hvilket ej sjældent sjenerte mig, når vi om aftenen gjorde excursus på et spisekvarter“. (Da. 4.136) Det er klart at denne levemåde ikke er særlig sund, især når den forenes med en uhyre flid, der hyppigt førte til anstrengt arbejde sent ud på natten. Rask har sikkert herved allerede i sine studenterår lagt grunden til sin sygelighed og tidlige død. Hertil kommer efter min mening een omstændighed, nemlig hans mørke regensværelse. Efter

at han har været på sin første oplivende rejse til Sverrig med Nyerup, skriver han (24. juni 1812, Rö. 35) til Bülow: „Strax da jeg kom tilbage i mit lille, mørke hul på Regensen, vendte de gamle forestillinger tilbage, ja endog min kind begyndte at blive dårlig, og jeg har i disse dage været ligesom halv syg . . . Jeg tror aldrig, at jeg trives i mit fædreland, jeg kommer i det mindste næppe i en stilling, hvori jeg kan befinde mig rolig og fornøjet, för en al ting forbitrende melankoli har rodfæstet sig i sjælen, medmindre det lykkes mig forinden at fly langt bort til et fjærnt land.“ Omtalen her av det lille mørke hul på Regensen og den indvirkning det havde på Rask, bringer een til at mindes den lignende virkning, et mørkt regensværelse halvfjerdsindstyve år senere havde på Niels Finsen, der ved iagttagelse av modsætningen mellem sin arbejdsevne dær og i et solskinsværelse fra först av blev ledet ind på sine studier over lysets indvirkning på helbredet. Og jeg kan da ikke andet end på dette sted udtale min beklagelse over, at den plan der var oppe for en halv snes år siden, om at sælge den gamle Regens og bygge en ny og bedre i frie og lyse omgivelser længere ude ikke blev til noget; den havde måske forskønnet og forlænget livet for flere fremtidige Rasker og Finsener.

Men vi må tilbage til Rasks studentertid. Offisielt studerede han i begyndelsen teologi, men det betød næppe meget, andet end at det måske nærede den religiøse tvivl, der som sagt allerede havde viist sig hos skoledrengen. Bjarni Thorsteinsson fortæller om talrige samtaler om religiøse æmner og fortsætter: „Jeg erindrer mig, at vi en aften disputerede meget herom, men bleve ej enige om det væsentlige resultat, om jeg ej husker fejl, forsynet og sjælens udødelighed. Efter at have spist sammen ude i byen skiltes vi ad, henimod kl. 12. Men hvor overrasket blev jeg ej ved strax om morgenen næst efter at modtage fra ham et langt og mesterligen forfattet brev (det findes i samlingen), hvori han påny udførte sin sats, hvorom han troede jeg under samtalen ej havde gjort mig det rette begreb.“ Dette brev er endnu bevaret, det er „et indlæg mod teismen, en personlig gud og overhovedet et forsyn“ (Kålund, Da. 4.134; udtog hos Rønning s. 23 f.). Rønning har, som Kålund bemærker, næppe ret i at slutte, at Rasks stilling

til kristendommen senere forandrede sig, ud fra den omstændighed at han under sit ophold på Island prækede i vennen Helgasons kirke; Rask selv taler ret spøgende derom i et brev: „[jeg talte] om den sande og sjælefrelsende tro, og det var en lang tale og dygtigt, som du nok kan tænke dig“ (Rö. 40). Sit religiøse standpunkt gav han et for ham karakteristisk udtryk dæri at han (1812) bortkastede sit mellemste navn Kristian „for at der slet ingen levning av noget kristeligt eller jødisk [!] skal klæbe ved mig“ (Rö. 24) — ganske som hans iver for en fornuftig retskrivning førte til at han tidligt begyndte at skrive sit efternavn *Rask* istedenfor, som faeren gjorde det, *Rasch*.

Hans studier drejede sig, spredt og temmelig planløst, om en masse forskellige sprog, hvis grammatik han satte sig ind i og omarbejdede efter det av ham selv udarbejdede system; allerede 1812, 24 år gammel, kan han skrive: „jeg har sådanne arbejder over en del av dem færdige, over en del andre begyndt. Lappisk, svensk, engelsk, hollandsk, møsogotisk, angelsaxisk, portugisisk har jeg omtrent færdige. Tysk, fransk, italiænsk, græsk, latin har jeg begyndt og har stykker derav færdige“ (Rö. 26). Alene ordenen her viser, hvor usystematisk han gik frem ved valget av sine sprog — men indenfor hvert sprog var hans styrke netop den systematiske opbyggen av grammatikken (formlæren), og der er ingen tvivl om at mange av de grammatikker han senere nåede at udgive, kun er videre udformninger av disse tidlige udkast.

Men der var ett sprog som stadig lå hans hjerte nært, og det var islandsk. I København, og særlig på Regensen, havde han rig lejlighed til at træffe islændere, og han benyttede den i fuldt mål; han fik mange venner blandt dem, og det synes som om han netop med sin stejle natur, sin foragt for ydre raffineret politur og sin hensynsløse lyst til at udtale sine meninger selv hvor de kunde støde an, kom til at føle sig mere hjemme mellem islænderne end mellem sine egne landsmænd. Han satte sin stolthed i at tale islandsk ved alle op-tænkelige lejligheder, når andre taler tysk eller fransk. Han førtes dærtill også ved den overbevisning, som han aldrig kom fra, at dansk så vel som svensk, norsk og færøisk direkte nedstammer fra islandsk som modersproget, så at hans

forkærlighed for islandsk har en stærk fædrelandsk farve. Men islænderne, der ikke var vant til så varme udslag fra de danskes side af følelsen for sagaøen, påskønnede det i høj grad, hvad der bl. a. senere viiste sig i, at Rask flere gange blev valgt til formand for det islandske litterære selskab, uagtet lovene udtrykkelig foreskrev at alle styrelsens medlemmer skulde være indfødte islændere.

Det blev da også ganske naturligt ved islandsk at Rask første gang optrådte i litteraturen. Han havde tidligt stiftet bekendtskab med Rasmus Nyerup, der hele sit liv varmhjertet tog sig av sin yngre begavede fynske landsmand, og han hjalp som ung student i høj grad Nyerup med hans oversættelse av „Den yngre Edda“ (1808), så at denne i fortalen omtaler „R. K. Rask, en ung student fra Fyn,“ „söm jeg er glad ved at kunne anmelde for vor lærde republik som en tilkommende mystagog i den islandske litteraturs inderste helligdomme“ — en omtale der i lige høj grad gör den yngre og den ældre mand ære.

Rasks förste selvstændige skrift gjaldt da også dette sprog; det var færdigt allerede i forsommeren 1809, da han kun var een og tyve år gammel, men udkom först i 1811 under titlen „Vejledning til det islandske eller gamle nordiske sprog“. I fortalen udvikler han ret udførligt grundene til at man „på en tid, da dannefolkets fædrenelandskærlighed og selvfølelse synes at fordoble sig“ med iver bør kaste sig over studiet av vore fædres sprog, der „selv behøver blot at kendes, for at opvække ærbødighed for vore fædre, hvis hele ånd så fordelagtig viser sig deri, som i et spejl“. Men vel at mærke, man skal ikke gå til gammeldansk, der er forvirret ved blandingen med tysk, men til det ægte gamle nordiske, der er „mere grammatikalsk fuldkomment end tysken; det er og mere velklingende, da det ikke har de ubehagelige hvislelyd, eller den mængde hårde tvelyd og medlyd“; det „udmærker sig også ved bekvemhed til at danne ord, ved rigdom og böjelighed“ og „overgår de fleste om ikke alle vesteuropæiske sprog i renhed og originalitet, denne søde egenskab, der i sproget er hvad selvstændighed er i staten“. Men hertil kommer litteraturens værd: uden den vilde vi ikke vide meget om nordens

gamle hændelser, kultur og tilstand, om Odins levned, bedrifter og lære „for ikke at tale om de herlige digte, som endog for den fortræffelige materie, de skønne tanker og den herlige ædle stil må læses med interesse av enhver“. Endvidere kan vore gamle landslove, runemindesmærkerne, kæmpeviserne, ordsprog osv. kun forklares ved kendskab til det gamle islandske; ethvert forsøg på at forklare vort modersmål etymologisk bliver forfejlet, når man savner kundskab til det gamle nordiske, hvad der bl. a. oplyses ved eksempler fra vore almuesmål. Dærpå opkastes det spørgsmål, om nu virkelig det gamle islandske sprog kan betragtes som stamsproget til dansk og de andre nordiske sprog, og dette besvares av Rask med et ubetinget ja, hvorved han bl. a. støtter sig på runestene og på de gamle landskabslove, hvorav han anfører og forklarer stykker.

Det er da, fortsætter han, „særdeles ubegribeligt, at man hidindtil ikke har haft noget ret brugbart værk“ om dette sprog, „så at endog den aldeles barbariske grønlandsk har nydt en blidere skæbne, og fået langt bedre bearbejdelser, både sproglærer og ordbøger“. Rask gennemgår kritisk de foreliggende bøger, av hvilke den vigtigste er Runolf Jónssons fra 1651, „så der ligesom synes at ligge en spådom i titelen på Runolf Jonsens bog, da den nu virkelig over halvandet hundredår har været *recentissima*“ [den nyeste]. Rask har ikke lært meget av sine forgængere, da han havde samlet det meste av stoffet og omtrent udkastet systemet, før han fik nogen av de ældre sproglærer at se, og så opdagede han hurtigt deres mangler. Det er netop dette der er det store ved denne ex-russens bog, at den er helt igennem selvstændig og bygget op på bar bund. Rask kunde vel islandsk som Madvig kunde latin; men hvilken forskel på andres forarbejder, da Rask skrev sin islandske og da Madvig skrev sin latinske grammatik! Der ligger i virkeligheden et betydeligt arbejde i at ordne alle disse dog temmelig indviklede böjningsforhold for første gang; og Rask gir ikke alene en i det store og hele fuldstændig rigtig formlære, men også en udførlig orddannelselære og en brugbar syntax og verslære, samt i sidste afdeling en oversigt over „sprogarterne“ d. v. s. en fremstilling dels av det ældste islandsk og digteriske sprog (i selve bogen

er det især sagasproget der behandles), av det nyere islandsk og av færøisk, det sidste ret omfattende og interessant, for såvidt som Rask her i endnu højere grad end ved islandsk har gravet ny grund: han har ikke engang haft trykte tekster at gå ud fra, men kun Svabos håndskrevne visesamling på det kongelige bibliotek.

At Rasks første bog efter så mange års forløb på mange punkter er forældet, behøver jeg ikke at sige; men den er dog stadig værd at blade igennem, og hele den 56 sider lange fortale med dens redegørelse for studiets betydning, dens almindelige karakteristik av sproget og oversigt over dets historie og tidligere behandling er helt igennem læseværdig; og det samme gælder også om en del av hans senere fortæller til andre sproglærer (angelsaxisk, frisisk, lappisk, spansk); de vidner alle om hans kundskabsfylde, klare fremstillingsevne og skarpe, rolige dømmekraft.

Lydlæren i hans „vejledning“ er meget kortfattet; imidlertid viser han dog også på dette område sit skarpe blik ved lejlighedsvise bemærkninger, således især s. 44, hvor han som „grunden til selvlydsforandringen“ anfører „at ordets selvlyd göres så overensstemmende som muligt med endelsens“. Han har her altså klart set omlydens (*u*-omlydens) væsen, men bruger ikke dette navn. Hvor ny denne erkendelse av et forhold der nu står for os som noget man til alle tider må ha indset, var på denne tid, fremgår med stor tydelighed av at Jacob Grimm i sin anmeldelse av 1812 betegner Rasks teori som „mere skarpsindig end sand“ og hellere vil antage, at endelsens selvlyd forandredes efter ordets end omvendt, hvad Rask med fuld føje avviser som „åbenbar lige med sprogets ånd“ i et brev (22. 9. 12). Grimm antager da også senere fuldt ud Rasks opfattelse av omlydens væsen.

Men Rask går i sin grammatik endnu videre med følgende virkelig geniale tilføjelse: „Dette *u*, som man i ældgamle tider måske og har udtalt i nom. og akk. plur. av anden deklinasjon, er uden tvivl grunden til at *a* også her bliver til *ö*, skönt intet *u* i ordenes nuværende islandske form følger efter“ — altså en tidlig slutning til en forsvunden lyds existens ud fra dens eftervirkning. (Hans eksempel ved „anden“ deklinasjon s. 31 er *blad*, flt. *blöd*). Dette udfører han nærmere i Prisskriftet

s. 188, også med hensyn til hunkön *glöd* av et adjektiv som *glad* med sammenligning med lat. og græsk endelse *-a* (men ganske vist også ikke helt rigtigt med angelsaxisk og tysk *-e*¹).

Rask har i sin bog av 1811 allerede stillet könnene i ordenen intetkön (hverkenkön), hankön, hunkön, selvom han ved adjektiverne endnu ikke har gennemført det („Da man imidlertid ved tillægsordene altid er vant til at se hankönnet först, har jeg ikke her villet forandre denne i sig selv ligegyldige orden, for ikke at forvirre læserne“ — senere var han langt fra at betragte dette som noget ligegyldigt). Dærimod har han endnu ikke indset at akkusativ bör stå lige efter nominativ, og beholder den overleverede orden nom., gen., dat., akk., som han senere ivrigt og med held bekæmper. Ved verberne er hans vigtigste nyhed vel den, at han istedenfor at slå alle ‚stærke‘ verber (som vi nu kalder dem efter Grimm, se nedf.) sammen som uregelmæssige inddeler dem i forskellige klasser efter selvllyden i ‚imperfektum‘.

Om Rasks væsen og karakter, især i disse for hans udvikling så betydningsfulde år, finder vi de fyldigste oplysninger i de allerede ovenfor anførte optegnelser av Thorsteinsson, der fuldt ud bekræfter de sparsommere bemærkninger herom hos N. M. Petersen, og som jeg dærför her gir lidt udførligere udtog av :

„Av legemsvæxt var han liden og spinkel, men hurtig, rörig og smidig ; jeg erindrer ej rettere, end at han var noget lidet hulbenet, hvilket måske tildels kan have bidraget til at van-

---

¹) Den ellers mod Rask så velvillige Raumer har ikke helt ret, når han s. 518 skriver, at Rask dog var langt fra en virkelig indsigt i omlydens væsen, da han blander omlyd og avlyd sammen, og at Grimms metode her var den overlegne. Grimm har præget de to *navne* omlyd og avlyd (umlaut, ablaut) på den måde hvorpå de altid bruges (*umlaut* skal tidligere være brugt av Klopstock), men Rask blander ingenlunde de to *begreber* sammen ; på de av Raumer anførte steder bruges ganske vist ordet omlyd om det Grimm kalder avlyd, men også kun om dette, medens han på denne tid brugte ordet selvllydsforandring (svensk vokäländring) om Grimms omlyd. De to ting holdes således også i navnene ude fra hinanden i skildringen av de ældre sprog. Kun i den langt senere engelske formlære, hvor der jo ingen historisk fremstilling var og hvor det ikke var vigtigt at holde de to ting ude fra hinanden, bruges ordet omlyd om begge dele.

sire hans legemsholdning og gang, hvilken sidste var hastig og manglede fasthed.

„Hans sjæl var avpræget på det tydeligste i hans store, blå og funklende øjne, samt hvidladne ansigt. Det var ham en umulighed at forstille sig, og var det dærfør en let sag for dem der kendte ham, at mærke i hans ansigtstræk enhver fornemmelse i hans inderste til enten behag eller misbehag. Ligesom han gik hurtig og skødesløst, så talte han og hurtigt, og det der er besynderligt hos denne store sprogekender, han pronuncerede og aksentuerede i daglig konversation meget mådeligt. Han var ej vittig, men besad megen modtagelighed for vittighed og munter lune; dog en viss alvorlighed var altid et herskende træk i hans karakter . . . I selskabelig omgang var han munter blandt sine lige; men til omgang i store cirkler har han næppe været skikket, fordi det var ham umuligt at sige andet end sin virkelige mening, endog at holde den tilbage, hvor han dog måske havde gjort bedst i at skjule den . . . Han modsagde enhver i tale og skrift, uden alt hensyn til alder, stand o. s. v., når han mente sig sikker i sin sag. Dette bekom ham mange gange ilde, endog i den grad, at man kan med visshed sige, at han blot ved sit eget talent og nogle få formående mænds hjælp *drev* sig frem, til det han blev . . .

„Sal. Rask var av naturen godmodig, følsom og ædelsindet. Men under hans virkelig uhyre litterære anstrengelser blev han nervesvag. Og hvad blev følgen? Et slags mistroiskhed etc. nu mod een, nu mod en anden. I begyndelsen (og denne var allerede meget tidlig, endog før hans store udenlandsrejse) mærkede dette ingen, undtagen Helgesen og jeg, sandsynligvis også Petersen . . .

„Islandsk i særdeleshed talte og skrev han ligesom en indfødt. Det var ikkun av aksentuasjonen, at man kunde mærke av og til, at han var fremmed, især når han ej gav agt på sig selv og talte med sin sædvanlige hurtighed. Sprogets renhed lå ham så meget på hjerte, at da han engang fra Island havde skrevet mig et brev, hvori der var en ubetydelig fejl, som jeg ej havde lagt mærke til, fik jeg kort efter fra ham et andet brev, hvori han gjorde mig opmærksom på denne fejl og bad mig rette den . . .

„For poesi og de skønne videnskaber havde han megen sans

og besad dæri megen smag, men digter var han ej, skönt han undertiden gjorde vers, endog impromptu, ved een og anden lejlighed. I den poetiske prosodi var han hel stærk, som intet i den henseende på dansk, isl. og engelsk undgik hans spejdende og skarpe opmærksomhed. Peder Paars kunde han — jeg tror næsten ordret — udenad og havde i muntre samtaler med sine venner altid på rede hånd et eller andet av dette udmærkede digt, som han da resiterede med en uforlignelig vivasitet. For sprogets skyld holdt han særdeles meget av Øhlenschlägers Aladdin. Men jeg er nær ved at tro, at han herom har noget forandret sin mening i den senere tid. Besynderligt nok! Rask var en stor ynder og kender av den mimiske fremstilling, dog kom han, på den tid jeg kendte ham, sjældent på komedie. Han syntes at være ligesom indesluttet i sig selv og at ruge over store ting, der siden ere komne for lyset, i hans, ellers ved uhyre anstrengelser svækkede manddomsår.

„Rask var en öm og trofast ven, hvorpå jeg kunde anføre mange eksempler. Sine søskende og øvrige familie elskede han av sit ganske hjerte, måske i særdeleshed den broder, som disse linier ere stiledede til. Da jeg engang ytrede for ham: „þú hefir einginn efni þartil; hiálpadu fyrst siálfum þér!“ Svar: *þad skal þó ské, mér siálfum leggst eitthvad til*“ [„Du har ikke råd dertil; hjælp först dig selv.“ — „Det skal dog ske, jeg selv får nok noget.“] I alle slige og deslige ting var han „acer et indomitus“ [ivrig og ubøjelig], og det var aldeles umuligt at bringe ham til at tage en anden beslutning end den han havde fattet forud om enhver sag.“

Skönt jeg herved egentlig foregriber noget, der hører til en senere tid, skal jeg her i anledning av Thorsteinssons ytring om Rasks broer oplyse at dennes opdragelse i mange år lå Rask på sinde; under sin store udenlandsrejse fik han ham anbragt i huset hos N. M. Petersen, senere bekostede han hans studeringer av sine ringe midler og læste selv med ham. Han endte som præst, og lönnede Rasks opofringer ved efter hans død at besørge udgivelsen av hans Samlede avhandlingar — i ret kaotisk uorden og med ikke ringe unøjagtighed i enkeltheder. Jeg vender tilbage til Thorsteinssons karakteristik.

„Endvidere en mærkværdighed, som jeg i dette øjeblik ej erindrer om Petersen har berørt. Rask slog sjældent en bog op uden *øjeblikkelig* at blive en tryk- eller sprogfejl vaer, der av mig og andre aldrig vilde være bleven lagt mærke til. Jeg veed just ikke hvorav dette kom . . . men jeg lagde mærke til, at når han slog en bog op, forandredes noget lidet hans fysiognomi og det lod til, at han ligesom vilde sluge bogen ned.

„I de mange år jeg kendte Rask, var han meget fattig, led endog undertiden virkelig nød. Han satte herimod sparsommelighed og tarvelighed og hjalp sig dærmed til sit mål. Ikke destomindre var han storsindet, eller højhjertet (riklundadur) og gjorde sine venner, såvel mig som andre, *store* presenter ved en og anden lejlighed. I få ord: hele hans færd bar præg av overordentlighed og var beregnet efter en stor plan. Han klædte sig simpelt, dog anstændigt og holdt meget over renlighed. Hans bøger vare imidlertid ofte i en stor konfusjon. naturligvis fordi han altid brugte dem.“

I forbindelse med Rasks her fremhævede trang til at sige sin mening rent ud og hensynsløst står et træk han havde til fælles med mange kejtede og kantede, med selskabslivet uvante naturer: han kunde komme til at bruge udtryk, mundtligt eller på tryk, hvis rækkevidde han ikke overskuede, så at han til sin forbavsel kunde opdage at de virkede sårende på en anden, hvad han så strax var villig til at søge at glatte ud med en undskyldning. Vi ser dette i hans ungdom i forholdet overfor den gamle Jón Olafsson. „Rask besøgte ham ofte især i tussmørket, da begge hvilede fra sit arbejde, og flere timer hengik da stundom med lærerige oplysninger for lærlingen, hvis meddelelse måtte være den næsten blinde, men lige utrættelige olding en vederkvægelse. En aften kom Rask hjem; han var meget bevæget, og fortalte endelig grunden: Olafson havde temmelig stærkt ytret sin misfornøjelse med den måde på hvilken Rask havde i sin da nylig udkomne vejledning til det islandske sprog ytret sig om hans bekendte skrift om den gamle nordiske digtekunst. Oldingen tilgav imidlertid snart ynglingen et par ikke noksom overlagte udtryk, og Rask besøgte og opmuntrede ham i hans lidelser indtil hans død“ (N. M. P. 20).

Noget lignende kommer frem i brevvekslingen med Grimm, hvor Rask et sted skriver: „Tilgiv mig nu, höjtærede [verehrungswürdigster], at jeg har skrevet en smule frit og djærvt, det er nu engang nordboernes viis, men der ligger ikke noget ondt bagved det.“ Og senere (1825), da Grimm i et brev til Rafn havde beklaget sig over Rasks polemiske tone mod Grimms kritik av jomsvikinasaga, skriver Rask: „Deres sidste brev til löjtnant Rafn har jeg set med stor bedrøvelse: det gjorde mig usigelig ondt at jeg havde fortørnet Dem så meget med min modkritik i Hermod, at De kunde finde det *uvenligt*, og lade forstå at De vel skulde vogte Dem for at anmelde mere av sådanne sager i fremtiden. Dog er jeg viss på at De ikke vil blive dette forsæt tro, dærtill er Deres iver for det nordiske bogvæsen altfor ædel, . . . og Deres tænkemåde altfor ophøjet, om jeg endogså på det uværdigste havde fornærmet Dem . . . har jeg sagt det for hårdt, så er det en følge av min travlhed, der ikke tillod mig at file og pynte meget på udtrykkene“ (Men samtidig fastholder han dog sin ret i realiteten). — Vi skal senere finde en lignende måde at gøre undskyldning for stødende udtryk i forholdet til dr. Mundt i Indien.

Men vi må tilbage til Rasks oplevelser i ungdommen.

I 1812 foretog han med Nyerup en kortere rejse til Sverrig, hvor han foruden svensk, som han var ivrig for at lære også at tale og skrive, gav sig av med finsk og lappisk. Han var allerede da i gang med arbejdet på at besvare det av videnskabernes selskab udsatte prisspørsmål:

„Med historisk kritik at undersøge og med passende eksempler at oplyse, av hvilken kilde det gamle skandinaviske sprog sikrest kan udledes, at angive sprogets karakter og det forhold, hvori det fra ældre tider og igennem middelalderen har stået dels til nordiske dels til germaniske dialekter, samt nøjagtigt at bestemme de grundsætninger, hvorpå al udledning og sammenligning i disse tungemål bör bygges.“

Det var egentlig denne opgave, der fik Rask til på sin svenske rejse at lægge sig efter finsk og lappisk, da han med sin store grundighed vilde ta alle de nordiske sprogs naboer med, fordi der dog var en mulighed for at man dær kunde finde i

alt fald en sidekilde til det nordiske. Så lidt vidste man dengang om sprogenes sammenhæng, at mange måske vilde mene at vort sprog egentlig stammede fra disse, som vi nu veed, ubeslægtede (eller dog uhyre fjernt beslægtede) tungemål. Rask havde tidligt indset vort sprogs slægtskab med græsk, men han indså at „alt i det islandske er dog ikke græsk; nu er det min gisning, at måske de trende sprog: finsk og de to lappiske ... om ikke disse skulde have avgivet den øvrige del, eftersom det er klart, at disse nasjoner för asernes ankomst fra det Sorte hav (Asgård ved Tanais, Asow) har beboet hele Norden, forsåvidt den var beboet för. Men dette kan umulig bestemmes uden temmelig nøje kundskab i sprogenes inderste; ti det er klart, at meget er kommet fra de nordiske sprog med kultur og al borgerlig indretning ind i de finniske. Dette er en sag, som ingen nogensinde har undersøgt, ja måske endnu mindre anet eller brudt sig om end slægtskab med græsken.“

Videnskabernes selskabs opgave var egentlig stillet för året 1811, og Rask indsendte desember 1811 (se SA 3.383) en prøve av besvarelse med anmodning om udsættelse; han havde dæri særlig behandlet forholdet til græsk, hvori der foruden lexikalske sammenligninger var „en sammenligning mellem den islandske og græske deklinasjonsteori, hvori enhver endelse i den förste var henført til og udledt av det sidste. Jeg viiste Nyerup disse brudstykker, og han sagde, de vare fortræffelige, og at den grammatikalske sammenligning var noget ganske nyt, som ingen för havde opdaget eller anet. En ligeså smigrende dom fik jeg av prof. Erasmus Müller“ (brev til Bülow 24. marts 1812, Rö. 34). Men har end Nyerup ret i at de grammattiske sammenligninger var noget helt nyt för verden, så var de det dog ikke för Rask selv, för allerede 1809 var han langt inde i denne tankegang, som man kan se av et hos N. M. Petersen (16) brudstykkevis avtrykt brev. Så tidligt var altså denne hans kongstanke modnet hos ham!

Imidlertid blev bogen ikke skrevet færdig i ett træk, idet Rask i sommeren 1813 tiltrådte sin förste store rejse, nemlig til Island, hvorfra han i 1814 nedsendte bogen. Om hans to års ophold på Island (til efteråret 1815) er der ingen grund til at tale udførligt; han berejste det meste av landet og blev

fortræffeligt modtaget av mange islændere, så at han fik grundig lejlighed til at leve sig ind i sproget, hvad der naturligvis i høj grad kom hans senere arbejder herom til gode, således den svenske omarbejdelse (1817) av hans grammatik, og hans udgaver av gamle islandske tekster, osv. Men ellers har både denne og den senere større rejse på en viss måde skadet Rask, forsåvidt som hans epokegørende arbejde dærved fremkom langt senere end det ellers havde været nødvendigt. Var Rasks prisskrift blevet trykt straks efter dets fuldendelse 1814, — og navnlig hvis det havde fundet sted på et mere kendt sprog end dansk — så havde der ingen tvivl kunnet opstå om, at Rask var grundlæggeren av det nittende århundredes sammenlignende sprogvidenskab, medens det nu först udkom 1818, to år efter Bopps „Conjugationssystem“.

Her vil være stedet for en kort redegørelse for dette i sprogvidenskabens historie klassiske „prisskrift“, som endnu hundrede år efter sin fremkomst fortjener at læses av sprogforskere. En indledning behandler menneskenes trang til at vide noget om fortiden, en trang som historien kun tildels er istand til at tilfredsstille. Jo længere vi går tilbage, des svagere blir historiens lys. Hvert folk, jøder, grækere, ægyptere osv., mener om sig at det er det ældste og går lige tilbage til verdens skabelse, der tilskrives dets egen gud eller egne guder; vi har her (også i bibelens beretning) kun den rå menneskeånds forestillinger og ikke den guddommelige åbenbaring. I sådanne gisninger om ting, hvorom folkene ingen erfaring har, kan vi ikke vente at finde det allermindste allersvageste glimt av historie eller noget historisk. Gives der da ingen midler til at trænge bagom historien? Jo, „Folkenes religion, sæder, skikke og borgerlige indretninger i den ældre tid, vi kende dem, kan give os mangt et vink om deres slægtskab og herkomst. Den tilstand hvori de første gang fremtræde for os, kan altid lede os til nogle slutninger om deres forrige tilstand . . . Men intet middel til kundskab om nasjonernes herkomst og slægtskab i den grå oldtid, hvor historien forlader os, er så vigtigt som sproget. I en menneskealder kan et folk forandre religion, sæder, vedtægter, love og indretninger, hæve sig til dannelse el-

ler falde tilbage i råhed og vankundighed, men sproget varer under alle disse omvexlinger bestandig ved, om ikke ganske det samme, så dog genkendeligt nok igennem hele tusindår“.

Idet Rask nu går over til den egentlige besvarelse av det stillede spørgsmål, tar han følgestrengt og rigtigt først det, som i Videnskabernes selskabs formulering var sat sidst, de almindelige grundsætninger hvorpå alle sprogsammenligninger og spørgsmål om sprogs „kilder“ overhodet bør bygges. Det gælder om her at gå strengt metodisk til værks, ellers får vi ingen videnskab ud av det, men etymologien eller læren om ordenes oprindelse „har givet de urimeligste meninger og latterligste griller frit spillerum“. For ikke at løbe vild „udfordres nemlig megen indsigt i alle dele og kroge av sproget selv, og udbredt oversigt av de beslægtede sprog.“ Man har tidligere altfor meget taget ordene for sig selv, men „sproget består vel av lutter ord, men løse ord udgøre endnu ikke noget sprog, medmindre de på een eller anden måde forbindes med hinanden; denne forbindelse knyttes i de fleste sprog ved visse forandringer i ordene eller som man kalder det böjninger; disse formforandringer og overalt sprogets hele bygning og indretning giver da en ny genstand for etymologien eller som man måske i dette tilfælde kunde kalde den, sprogforklaringen“. Ved undersøgelsen av disse böjninger og hvad dærmed hører sammen, får vi ved siden av undersøgelsen av de enkelte ords oprindelse „en anden art av anvendt sprogforklaring, som man såvidt jeg veed, hidtil aldeles har overset og forsømt“ — her har vi, som allerede angivet, det springende punkt i Rasks originalitet, en tanke som ganske vist har været fremme mer eller mindre klart hos andre, fx A. W. Schlegel, men som først blir for alvor gennemført av Rask og, omtrent samtidigt, av Franz Bopp.

Ved omtalen av sprogforklaringens teori kommer Rask her med en anden betydningsfuld bemærkning, der viser hans dybe indsigt i disse forhold. Han siger: „Hvorvel denne [den teoretiske sprogudledning] kunde synes at være den samme for alle menneskelige tungemål, som den vel og i mange henseender er, så gøre ikke desmindre de enkelte sprog . . . en del særdeles hensyn nødvendige, *da lydenes overgange i de forskellige sprog ere så ulige*“. Skönt Rask ingen eksempler gir, ven-

der han sig med rette mod en altfor udbredt fremgangsmåde, der begrundet et ords udledning av et andet ved at anføre lige-løbende tilfælde hentede fra andre sprog eller dog fra andre tidsavsnit av samme sprogs liv.

Efter kloge ord om den overdrevne rolle man har villet lade ordenes herkomst spille for deres retskrivning, kommer Rask til en betragtning av det danske ordforråd, hvor vi har nordiske og fremmede, især tyske, bestanddele i broget blanding. „De nordiske ere ligesom indvævede i vort sprogs marv, og have en klar tanke uadskillelig forbunden med sig, men de tyske ere ofte ligesom himmelfaldne og indeholde ingen grund, hvorfor de betegne det begreb mere end ethvert andet, eller om de indeholde nogen sådan grund, da kan den ikke føles av danskere. Er nu den første og eneste hensigt med ord at udtrykke begrebet, så ses let hvor meget vore egne fortjener at foretrækkes. Til ex. kan tjene: *sörgelig, sörgmodig — traurig* . . . Dette er vel og den naturlige grund, hvorfor fremmede ord gerne forestille os begrebet dunklere, og hvorfor de undertiden bruges, når man vil formilde eller ligesom halv skjule tanken.“

Vi sondrede ovenfor mellem de enkelte ord (det lexikalske) og deres formforandringer og forbindelsesmåder (det grammatiske). „Når man nu vil sammenligne flere sprog og denne sammenligning skal være fuldstændig, og sætte os istand til at dømme om deres slægtskab, ælde og øvrige forholde; da må man nødvendig tage begge disse dele av sprogene i betragtning, og især ikke glemme den grammatikalske; ti erfaring viser at den lexikalske overensstemmelse er højst usikker. Der kan ved folkéslægternes omgang med hinanden indkomme en utrolig mængde ord av det ene sprog i det andet, ihvor yderst uligeartede de end måtte være av oprindelse og art. Således er indkommet adskilligt dansk i grønlandsk og meget portugisisk og spansk i malaisk og tagalisk.

„Den grammatikalske overensstemmelse er et langt sikrere tegn på slægtskab eller grund-eenhed; ti man vil finde at et sprog, som blandes med et andet, yderst sjælden eller aldrig optager formforandringer eller böjninger av dette, men omvendt taber snarere sine egne. Således har engelsk ikke optaget nogen islandsk eller fransk böjning, men dærimod mistet

mange av angelsaxiskens gamle flexioner. Ligeså har ej heller dansken optage tyske endelser, eller spansken gotiske eller arabiske. Denne gren av overensstemmelse, som er den vigtigste og visseste, har man ikke desmindre hidtil i sprogudledningen næsten ganske overset, og dette er den største hovedfejl ved det meste, som hidtil er skreven i denne materie, det er herover at det er så usikkert og av så ringe videnskabeligt værd.

„Det sprog der har den kunstigste grammatik er det mest ublandede, det oprindeligste, ældste og kilden nærmeste; ti de grammatikalske böjninger og endelser avslibes immer ved ny sprogs opkomst, og kræve en såre lang tid og liden samkvem med andre folkeslægter til at udvikle og ordne sig på ny. Således er dansk simplere end islandsk, engelsk simplere end angelsaxisk; således forholder sig og nygræsk til den gamle græsk, italiænsk til latin, tysk til mæsogotisk, og således i alle tilfælde som vi kende.

„Et sprog, ihvor blandet det end må være, hører til samme sprogklasse som et andet, når det har de væsentligste, sanse- ligste, uundværligste og første ord, sprogets grundvold, tilfælles med samme. Dærimod kan intet sluttes om sprogenes oprindelige slægtskab av kunstord, høflighedsord og handelsord eller den del av sproget, som omgang med andre, selskabelighed indbyrdes, dannelse og videnskabelighed har gjort det nødvendigt siden at føje til den ældste ordforråd“. En del exemplar gives fra engelsk. „Især er det stedordene (pronom.) og talordene som allersnest forsvinde ved blanding med ulige- artede sprog; i engelsken fx ere alle stedord av gotisk og navnlig saxisk herkomst.

„Når der i slige ord findes overensstemmelser imellem tven- de sprog, og det så mange at man kan uddrage regler for bog- stavernes overgange fra det ene til det andet, da findes der et grundslægtsskab imellem disse sprog; især når lighederne i sprogenes bygning og indretning svare dertil“. — Denne sæt- nings første del er for nylig med fuld føje fremhævet av Hol- ger Petersen som et av de klareste vidnesbyrd om Rasks for hans tid ualmindelig skarpe opfattelse av hvad det væsent- ligst kommer an på ved disse undersøgelser. Rask fortsætter :

„Et sprog kan have en meget betydelig lighed med et an-

det både i ordforråd og indretning, og man endda næppe opdage den allermindste overensstemmelse, ved at se et stykke av det ene oversat i det andet. Det er derfor såre misligt at slutte om ubekendte sprogs overensstemmelse av oversættelser av fadervor, som man så længe har brugt, og som Adelung i sin Mitridat [datidens største sproglige samlingsværk] ligesom på ny har hævdet“. Herimod hævdes at man må kende og ta hensyn til *hele* sproget.

De følgende regler for udfindelsen av hvor et ord hører hjemme, er der ingen grund til her at gå ind på, således kravet om at udfinde roden ved at trække for- og slutstavelser fra, om at man ikke må lade sig blænde av tilfældige ligheder, osv. Til slut fremstilles hovedreglerne for bogstavernes (nu vilde vi sige lydenes) overgange: de der udtales med samme taleredskaber eller hører til samme klasse, går snarest over til hinanden; og der gives derfor en yderst kortfattet oversigt over sproglydenes dannelse og inddeling.

Her slutter det første hovedstykke, der som man ser er en hel metodelære for sprogsammenligning og som sådan er ganske uden sidestykke i den foregående tids, ja en lang årrække endog i den efterfølgende tids sprogvidenskabelige litteratur. Det gælder nu om at anvende den således udfundne metode på det konkrete tilfælde, og i det andet hovedstykke gir Rask da en kort og fyndig oversigt over islandskens hele bygning, og dærpå en redegørelse for forholdet til de nærmest stående sprog, hvor der ingen tvivl kan være om slægtskabet, de andre nordiske sprog, endvidere de saxiske (frisisk, hollandsk, plattysk, angelsaxisk med engelsk) og de egentlig tyske sprog, hvortil regnes mæsogotisk. At nutidens videnskab efter mange års i enkeltheder gående undersøgelser stiller slægtskabsforholdet noget anderledes op for disse sprog, kan ikke nedsætte Rasks arbejde. Det vigtigste er at han klart erkendte grundslægtskabet mellem dem, ligesom også at islandsk ikke ligefrem kan udledes av tysk eller mæsogotisk. Rask kalder hele denne gruppe av sprog den gotiske.

Og nu går tredje hovedstykke ud på at finde kilden til de gotiske sprog: er den funden, saa har man fundet islandskens udspring, og omvendt. Undersøgelsen tar da ett efter ett de sprog op, som findes i tilgrænsende lande, først mod vest,

siden mod øst og syd. Grönlandsk og ligeledes vaskisk (baskisk, ved Pyrenæerne) avfærdiges yderst kort, da alt i disse sprog er så yderst forskelligt fra vore sprog, at al tanke på slægtskab strax er udelukket. Dærimod behandles de keltiske sprog, der jo i gamle dage taltes i stor udstrækning i Europa, selv om de nu er trængt tilbage til små områder i udkanterne, ret udførligt. Her er ikke få ligheder, navnlig i ordforrådet, og Rask er åbenbart i nogen tvivl om han skal anerkende slægtskab; han finder dog at uligheden i hele böjningssystemet og sprogindretningen er så stor, at han er mest tilbøjelig til at tro, at overensstemmelserne må tilskrives lån. Rask har her taget fejl, hvad der på forskningens daværende standpunkt ikke kan undre, især fordi han må bygge på det helt moderne sprogtrin, særlig i det stærkt avleblene kymrisk (sproget i Wales), medens de ældste trin først blev rigtig fremdragne og fortolkede senere. Imidlertid har Rask selv siden indset sin fejl og regner keltisk med til samme sprogæt som vore sprog (brev fra Petersborg 11. 6. 18, SA 2.279); det egentlige bevis for de keltiske sprogs plads i ætten er først ført af Pritchard (1831), Pictet (1837) og Bopp (1838).

Idet Rask nu vender sig mod øst, møder han først de finske sprog, som han indgående beskæftiger sig med. Han er her i en lignende vanskelig stilling som ved de keltiske og når tilsidst til det resultat, at overensstemmelserne „synes at bære tydelige spor av gensidige lån, men yderst ringe mærke på grundslægtskab“. Dette er godkendt av nutidens videnskab, blot at man efter Vilh. Thomsen taler ikke så meget om gensidige lån som om at finsk er låntageren.

Dærpå behandles de slaviske sprog, hvor tonen får en anden klang, idet Rask her påviser så mange og slående overensstemmelser i sprogbygningen og enkeltheder i böjningssystem og ordforråd, at han ingen tvivl nærer om grundslægtskab. Det samme gælder om de lettisk-litauiske sprog: overalt viser Rask stor indsigt og når til betydningsfulde resultater. Udførligst behandles det Rask med et uheldigt navn kaldes den trakiske sprogklasse, hvormed han mener græsk og latin, som han i samklang med datidens opfattelse stiller nærmere sammen indbyrdes end man nu vil gøre. Overensstemmelsen i grammatik viser sig for Rasks skarpe blik så stor,

især fordi han kan benytte slavisk og littauisk som mellemled, og han er ligeledes istand til at opregne et så stort antal av de i sproget nødvendige ord, som stemmer med hinanden, at han mener sig berettiget til at slutte, at „det islandske eller gamle nordiske har sin kilde i det gamle trakiske, eller er udspiret, hvad dens hovedbestanddel angår, av den store trakiske stamme, hvorav græsk og latin er de ældste og eneste levninger, og for så vidt at betragte som dets rod.“ Rask bruger ordet „kilde“ og „rod“ og synes altså at betragte trakisk som „modersprog“ til de gotiske sprog; der er dog i hans udtryk nogen usikkerhed på dette punkt, og i hvert fald er han ikke ret længe efter prisskriftet nået frem til den rigtige opfattelse, at vi her har sideskud av den samme stamme; se udtrykkene i det oven anførte brev fra Petersborg: „Denne (vor) rase inddeler jeg således: den *indiske* (den dekanke, hindostanske), *irâniske* (pers. armen. osset.), *sarmatiske* (let-tiske og slaviske), *gotiske* (german. og skandinav.) og *keltiske* (brittaniske og gæliske) stamme eller folke- og sprogklasse.“ Her ser vi også de asiatiske sprog på deres rette plads, medens han på de sidste sider av selve prisskriftet kun ganske kort omtaler den mulighed, at persisk og indisk, der frembyder lighed med vore sprog, kunde være kilden til dem, dog nærmest middelbart gennem trakisk. „Vi få da at lade os nøje med den nærmeste og egentlige klare kilde til vort old-sprog, og overlade den græske sprogforklarer [d. v. s. den der skal forklare græsk] at undersøge, hvorav den trakiske klasse atter har sin sande oprindelse“.

Det var Rasks store mål efter hjemkomsten fra Island at rejse ud igen, og da øst- og sydpå for at fortsætte den undersøgelse han i sit hovedværk så smukt havde begyndt, og om muligt at finde spor av vore forfædre, der efter sagnet stammede øst- og sydfra. Efter mange anstrengelser skulde det også lykkes ham at komme ud — og hermed begynder et nyt afsnit i hans liv.

III. REJSEN

I oktober 1816 tiltrådte Rask sin store rejse, efter at universitetsdireksjonen rundhåndet havde givet ham 200 rbd. i 2 år, som Bülow av sine private midler havde forøget med 2000 rbd. Til rejsen, der kom til at vare meget længere end oprindelig påtænkt, i alt over halvsvyvende år, fik han senere bevilget større offentlige beløb, dog aldrig mere end at han måtte leve yderst tarveligt og flere gange var i stor pengeforlegenhed og måtte låne for at komme videre.

Det første sted han gjorde holdt, var Stockholm, hvor han slog sig til ro og vilde forberede sig til rejsen ved at studere finsk, russisk, arabisk og persisk, men hvor dog det meste av tiden gik med fortsættelsen av arbejder over mere nærliggende sprog. Han udgav her med vennen Afzelius begge eddaer, besøgede en ny, meget betydelig forbedret udgave av sin islandske grammatik og satte kronen på sine i København begyndte angelsaxiske studier ved den banebrydende angelsaxiske sproglære. Han fik vakt ikke ringe interesse for disse studier i Sverrig, og en tid såe det endda ud, somom svenskerne vilde sikre ham et stadigt udkomme mod at han skulde blive i landet. Rask tilstår senere at han måske vilde ha ladet sig overtale, „hvis mine velyndere i Stockholm havde grebet sagen an på en anden måde, nemlig handlet mere og talt og triumferet mindre i begyndelsen, men dette krænkede min nasjonalfølelse og gjorde snart min beslutning aldeles urokkelig.“ Da man i København hørte om disse planer, blev man meget forbitret og skrev endog: „kunde De bestemme sig til at blive i Sverrig, vilde jeg anse Dem for at være blottet for al fædrelandskærlighed, ja endog at have overtrådt Deres

pligter mod Deres medborgere, at være bleven, så vidt det stod til Dem, en forræder av fædrelandets sag“ (den ellers meget velvillige P. E. Müller, Rö. 65, sml. smst. 63 Bülow). Man tog ham det endog fortrydeligt op at han udgav betydningsfulde bøger i Stockholm istedenfor hjemme. Rask svarer med at gi exemplar på hvordan man i Danmark stadig behandler ham overlegent, „her er ingen som skolemesterer mig, her agter man mine kundskaber og vilde inderlig gerne beholde mig, som jeg er, uden videre rejse. Her har jeg aldrig følt, at jeg arbejder for at leve, hvilket jeg alle øjeblikke mærkede i København. Her har jeg fået forlægger og penge til for alle mine forsøg, og anmodninger om mange flere literære arbejder, end jeg har kunnet indlade mig på; i København må jeg først have penge av regeringen for at kunne købe forlægger til et arbejde, som har kostet mig flere års möjsommelige samlen [således var det gået med prisskriftet] ... hvis mine landsmænd kunde for alvor lægge mig dette til last, da ønsker jeg hellere at omkomme i Ruslands ørkener end nogen sinde mer at se mit fædreland. Hvad skal jeg desuden tilbage? Skal jeg hver gang jeg skriver en avhandling først sulte imedens jeg arbejder, siden betle om penge av regeringen til at få nogen til at tage derimod, men selv være lige så rig efter som forud. ... Hvad tabte også fædrelandet ved mig, der er jo bondeknolde nok tilbage.“ (Dette sigter til Müllers udtryk i brevet: „Jeg nægter ikke, at vedkommende burde have gjort mere for Dem, men jeg spørger: hvorledes er bondens sön fra Fyn kommen til at holde forelæsninger i Stockholm?“)

Dette berøres også av Thorsteinsson, der skriver: „Da han var i Stockholm og udgav eddaerne, averterede jeg ham om, at dette blev av visse folk i København taget ilde op (∴ Thorlacius fader og sön, endog P. E. Müller m. fl.) og at han med hensyn til sin forehavende rejseplan måtte bruge megen forsigtighed. Jeg fik det svar: „*hefi eg giört rétt* (det hayde han også gjort), *hvorsvegna slá þeir mig!*“ [Har jeg gjort ret, hvorfor slår de mig da?]

Man ser her forespejlinger av stemninger og følelser, som også kom frem efter Rasks hjemkomst, på den ene side Rasks stolte selvhævden og ulyst til at sulte hele sit liv, på den

anden side en viss pukken på at Rask jo egentlig havde fået meget som han pænt måtte være taknemmelig for. Når tonen var en sådan hos dem der forstod at vurdere Rasks betydning og vilde ham vel, hvordan må da ikke stemningen have været hos andre, der hele tiden havde set skævt til hans islænderi? Det virker ejendommeligt i P. E. Müllers brev, lige efter det sidst anførte, at finde (vendt imod Rask) ordene „Enhver av os kan siges at skyldte fædrelandet alt“ — næsten de samme udtryk „Sit fædreland skylder man alt hvad man kan udrette“, hvormed Rask nogle år senere avslod det hædrende tilbud fra Edinburgh og som blev hugget på hans gravsten i København og på mindestenen i Brændekilde som et fuldgyldigt udtryk for hans væsen — sikkert det berømteste ord hvormed han stadigt mindes.

Fra Stockholm kom han under besværlige isforhold til Finland, hvor han dyrkede finsk, særlig med Renwall, hvis ordbog han senere i Petersborg fik sin velynder, grev Rumjantsov, til at interessere sig for og bekoste udgivelsen av. Rask rejste gennem Finland, idet han trods forøget besvær undgik de svensk-talende egne for at få bedre lejlighed til at høre finsk, og kom da til Petersborg, hvor han slog sig ned omtrent fem fjerdingår og flittigt dyrkede, mange forskellige sprog, som han her havde rig lejlighed til at høre av indfødte. Det er betegnende for ham, at han her også ivrigt virkede for udbredelsen av kendskab til dansk sprog og litteratur, endog så ivrigt at hans venner i København, der altid bedst vilde vide hvad han skulde ta sig av, alvorligt advarede ham: det var jo dog ikke dærfor han var rejst ud! Særligt fik han en ung Mand, Iván Nikolájevitch Lobójko, senere professor i russisk litteratur i Vilna, til at interessere sig levende for dansk (han planlagde endog et giftermål mellem Lobojo og en ung dansk dame!) Lobojos begejstring for Rask er et veltalende vidnebyrd om hver indtagende denne kunde være, når han traf fælles interesser: „De var i St. Petersborg kommen mig i møde som et himmelsk, velgørende væsen for at forhøje og forædle min nydelse av videnskaberne“ osv., skriver han flere år efter til Rask. Rask var så meget mere glad for Lobojos interesse for dansk, som han i Petersborg havde lejlighed til at lære det overmod at kende, hvormed tyskere

såe ned på de danske og ikke vilde regne dem for en egen nasjon eller deres sprog for værdigt til at dyrkes i litteraturen. Rask taler med stor varme sit folks og sit sprogs sag mod tyskernes (som han kalder det) „barbariske, grobianske bondestolthed“ — ligesom han tidligere i et brev til Grimm (20. 8. 12) kraftigt havde taget til orde mod Grimms ytring om det tyske sprog som det „herskende“ i vor sprogklasse.

Blandt de sprog Rask studerede i Petersborg, var også aleutisk (ikke, som Petersen og Rønning fejlagtigt skriver, jakutisk). En expedition, hvori bl. a. den bekendte digter og forsker A. Chamisso havde deltaget, var vendt tilbage; Rask traf dem en middag hos Rumjantsov og fik da fat på de to medbragte indfødte fra de aleutiske øer og udspurgte dem om deres sprog, hvis slægtskab med grønlandsk han strax opdagede. Hans optegnelser herom er så værdifulde at de hundrede år efter at de er gjorte, er blevne trykt av vor specialist på eskimo-sprogene W. Thalbitzer (Oversigt over Vidensk. selsk. forhandl. 1916. 211 ff.).

Også sanskrit gir han sig av med i Petersborg. I et brev av 11. 6. 18 (SA 2.285) fortæller han: „Her er indkaldt en fransk professor De Mange, som udgaves for kyndig i sanskrit; jeg gik til ham og begærte leksjoner; han viste mig strax et manuskript med en gammel kommentar ord for ord; men da jeg bemærkede at det ikke var sanskrit, men bengalsk, i det mindste bogstaverne, blev han forbavset og forlegen; kom dærpå frem med en rigtig (trykt) sanskritgrammatik, men han kunde ikke selv læse i den, uden at stave og stamme og sige hver andet ord fejl, så at jeg ofte rettede ham; ti jeg har selv Josva, dommerne osv. trykt i Serampore på rigtig sanskrit 1811.“ Dette sidste er ganske betegnende for Rasks metode: han begyndte næsten altid sine sprogstudier med stykker av bibeloversættelser.

Fra samme tid stammer et interessant stykke på tysk, fundet i Lobjøkos papirer, hvori der findes en hel del sammenstillinger av sanskritord med græsk, latin og navnlig littauisk, også rigtige bemærkninger om sanskritsprogets udlyd og deres lyd-værdier. Overhodet er dette gamle indiske sprogs værdi nu fuldtud gået op for ham, og han har endog lyst til at opgi sine videre rejseplaner for at vende tilbage til København for dær

i ro at udarbejde en jævnførende sanskritgrammatik og læse-bog, hvorpå han så muligvis kunde ta til Indien. Hvis denne plan var kommet til udførelse, havde meget set anderledes ud: det var da måske blevet Rask og ikke Bopp, der havde grundlagt det egentlige videnskabelige studium av sanskrit i Europa. Men da han i et brev hjem fremsætter denne tanke, slår hans venner i København hænderne sammen: det går ikke an, da Asien er nævnt i ansøgningen til kongen om rejse-understøttelse; og Rask bestemmer sig da til at rejse videre.

Men endnu er han ikke helt klar over, hvorhen rejsen skal gå, og vakler mellem på den ene side en mindre plan til Kaukasus og navnlig Krim for at undersøge, om der endnu skulde findes spor av goterne dær, og så hjem gennem Ungarn og Tyskland, og på den anden side en større rejse til Persien og Indien. „Den første rejse kan blive interessant, men tillige farlig og dyr og lede til lidet resultat, mere end hvad jeg allerede har indset; den anden må ufejlbarligen lede til kilden til vor gamle hedenske religion, og sprog (sanskrit og pali), hvilke *begge* ingen i Europa kan, såvidt jeg formoder. Buddhas religionsbøger og Vedaerne er heller ikke bekendte i Europa, her er et mål at rejse efter og det er skönt og stort, nyttigt for videnskaberne og ærefuld for fædrelandet! Jeg føler også hos mig selv kraft og mod til at foretage den og kundskab til at håbe et lykkeligt udfald.“

Det blev til den sidste, større plan, selvom den havde sine betænkeligheder: „til søs *kan* man komme til Ostindien, til lands veed jeg ikke om det har lykkets nogen“, skriver han — men det lykkedes! Der var dog mange hindringer at overvinde, og de begyndte allerede i Petersborg, med at få penge bevilget og sendt, siden med meget andet. Han spildte lang tid med at søge og vente på rejseselskab, til han tilsidst måtte rejse alene; så måtte han løbe fra Herodes til Pilatus for at få pas og hvad dertil hørte i orden. Og så skulde der skaffes kusk til den lange rejse og pruttet med ham — men endelig kom han da avsted og nåede på tolv dage til Moskva „en stor, fæl by med mange smukke huse“ opførte efter Napoleonbranden. Herfra kørte han mod sydøst ad elendige veje og under højst usiviliserede forhold. I det hele tar han alle rejsens besværligheder og farer med godt humør og skildrer dem

Stockholmer-portrættet

i sine breve med ikke ringe lune. Han opdager snart, at det ikke kan nytte noget at lede efter spor av Odin og de gamle aser: det var jo netop et av formålene for rejsen i de egne at lede efter sådanne, da aserne efter den gamle nordiske overlevering skulde være komne herfra:

„ti, ak! jeg har nu mått' med største sorg fornemme at her er ej det land, hvor aser have hjemme“.

I et brev til Nyerup hedder det: „Jeg har nu været på rejsen fra Moskov i 22 dage, da min kusk forsikrede mig for et par dage siden, at vi vare ved Ruslands yderste grænse, så vel store, som lille Ruslands, og dette var kosakkernes land, som havde sin egen forfatning, *sit fides penes autorem* [men det må nu stå for beretterens egen regning], ti jeg har endnu, så at sige, ingen folk set, skönt jeg snart er midt i landet. Vil De ellers vide, hvorledes det ser ud, så *vide descriptionem terræ philosophorum in itinero N. K. beatæ memoriæ* [se beskrivelsen av filosoffernes land i salig Niels Klims rejsebeskrivelse]. Man har talt forskrækkelig om overfald og røvere her i landet, især min kusk; i förstningen lo jeg derav, men endelig blev jeg så led og ked av hans beskrivelser og betegnelser, hvor net de vilde nape hovedet av mig, at jeg på god russisk maner bad ham holde sin kæft, såsom jeg ikke brød mig om røvere; jeg ser nu, at min fortrøstning har været vel grundet, ti her er hverken røvere eller ærlige folk i landet, altså heller ikke aser, i det mindste ikke på denne kant, og jeg frygter lige så lidt for kosakkisk sand, som fader Abraham for arabisk. — Jeg har siden min avrejse fra Moskov ikke været i seng eller avklædt uden een dag, jeg badede mig i en flod, ikke heller smagt varm mad eller kaffe, og yderst sjælden te, så at det skulde opfyldes, som sagt er ved profeten Kellgren:

Och om hans dagbok ikke ljuger
skall på gästgifvargårderna
i R . . . ätas mycket bra,
såframt man matsäck har, som duger, f. e. a. g¹)

hvilket dog ikke er tilfældet med mig, da jeg, ligeså lidet som professoren [Nyerup], gider ført sligt med, uden hvad den

¹) (D. v. s. fortsättning en annan gång).

højeste nødvendighed udkræver. Min rejse overgår derfor i tarvelighed langt den svenske, vi gjorde sammen; f. ex. forrige nat tog vi kvarter klokken 11 på åben mark; jeg drak en skål *kvass* (hvilket svarer omtrent imod fynsk *tvind*, ti med øl kan det ej lignedes), derpå badede jeg mig i en forbiløbende å, spiste derpå et stykke tørt brød med kødpølse til, hvorpå jeg lagde mig til søvns i vognen (eller dejtruget), hvorpå jeg kører. En gård var nær derved, hvor kusken spiste med folkene, hvilket jeg ikke kan; da jeg spurgte ham, hvorfor han ikke kørte ind på gården, svarede han: for det er kæltringer og tyve, her bor. Hvorfor kører du da ikke til den gård, som er på den anden side av åen? spurgte jeg; for de dær er endnu værre, svarede han. Klokken 3 i morges kørte vi videre, begge uden frokost, være sig mad eller drikke av nogen art, til klokken 11, i en brændende hede, igennem en lang fæl sandørken¹⁾, som siger sparto til Islands; dær såe jeg ellers den første kamel gå og græsse iblandt kvæget; siden i eftermiddag har jeg set kalmukkerne komme ridende på dem, og føre dem fuldpakkede med sig; de bære alt på ryggen, og bruges ikke som heste til at trække vogne. Klokken 11 kom vi til købstaden Caricyn (Tsaritsyn), hvilket er en gammel grænsefæstning med forfaldne jordvolde, har for øvrigt megen lighed med Stige i Fyn eller Rejkevig i Island, undtagen at den på russisk viis har mange kirker eller ikke mindre end fire. I denne købstad var dog hverken te eller kaffe at få, da der fattedes sukker. Min middagsmad bestod i mælkegrød i et træfad, derefter fårekød på en hel fjæl, vel en tomme tykt . . . NB. sådan middagsmad vanker kun i købstæderne. Efter at have siddet på min kuffert (for at skaffe mig en slags højde og udsigt i den flade ørken) i flere timer, såe jeg endelig grænsepælen for kosakernes land“.

Over Sarepta, en tysk koloni ved Volga, kørte han til Astra-

---

¹⁾ Mer ilende foer sneglen ej,
 end R. igennem landet fæle
 kør på sin længselsfulde vej
 forbi de donske milepæle.
 Sin dorske fod det usle helmes hæver,
 den gule ørken står og gyser, naar det skræver.
 Så at min rejse kan lignedes med Axel Tordsens.

(I Frimans digt).

kan, som han anbefaler som et godt sted til at studere østerlandske sprog og hvor han især dyrkede persisk. Herfra gik det i en tatarisk karavane til Mosdok. Undervejs blev han gode venner med tatarerne, navnlig fordi han spiste uden at bruge ske eller kniv, skönt han havde begge dele med. „Dette falder mig aldeles ikke svært, da her gives mange andre underligheder; således fx kommer den rejsende her aldrig i seng, men må sove i fri luft, enten i vognen eller på den bare jord. Det sidste vilde være det bedste, men her vrimler således av tudser, öglar, orme og edderkopper (endog tarantler), at jeg ikke på nogen måde kan bekvemme mig til at ligge på jorden, så længe jeg ellers kan undgå det“.

Videre gik rejsen, en tid i følge med en russisk batallion, der skulde i krig mod les gierne, en kaukasisk stamme. Op gik det ad en av russerne anlagt militærvej over Kaukasus. Ved ankomsten til Tiflis blev Rask mistænkt for at være spion, men kom dog let fri, da han havde sine papirer i orden. For resten fik han ikke meget udbytte av sit fire måneders ophold i Tiflis, hvor han dog gav sig av med persisk, tyrkisk og georgisk. „Ingen bog kan her for guld erholdes i noget europæisk sprog, undtagen russisk . . . Folket tænker her ikke så meget på lærdom o. desl. som på det rene væsen. . . . Til denne skildring kan endnu føjes, at staden har en bogbinder, som er en tysker og ikke den ordentligste; han mangler også værktøj, bogguld, bogstaver til titler o. desl. Han har indbundet mit exemplar af Øhlenschlägers Aladdin, som var slidt sønder av at være udlånt, men det er det sletteste bind, som jeg har haft om nogen bog . . . jeg har nu idag, den 11te, været ni gange i alt på kontoret, hvorfra man erholder et bevis, at intet er hinderligt for avrejsen, så at jeg håber, at jeg inden en uge er omme vil have mit pas færdigt! Her er stærk frost og dygtig sne; jeg har imidlertid forsynet mig temmelig vel med våben; to pistoler har jeg allerede, min tjener har en flint og jeg en sabel,

som er vel lang og stiv
og tjenlig fienden at holde fra sit liv.“

Den 5te marts 1820 går rejsen sydpå til Persien, hvor han lærte nypersisk til gavn, men klagede over persiernes uvidenhed i og mangel på interesse for deres gamle sprog. Rejsen

her er dyr og desuden usikker på grund av krigstilstand. Han skriver bl. a. „I en stad som Tavriz, kronprinsens residens, er ingen snedker, der er istand til at gøre et firbenet bord uden skuffe. En av herrerne ved det russiske gesandtskab havde ladet et gøre av en armenier, men jeg vovede ikke at sætte en tekop fra mig derpå, av frygt at tyngden derav skulde slå det overende. Den russiske minister lod et værelse gøre i stand til mig i sit hus, og modtog mig med stor gæstfrihed og artighed; men da ruderne, som han havde liggende, skulde i vindusrammerne, som han ligeledes havde færdiggjorte, gik to av dem sønder, skönt han selv såe til, for at gå til hånde med råd og dåd. De vare også alle omtrent en fingersbred fra rammen besmurte og ligesom indfattede i kit, hvilket gav vinduerne et ganske eget ubeskriveligt persisk udseende.“ I det hele er han ikke imponeret over tilstandene i Persien. Fra Ispahan skriver han (SA 2. 309): „jeg losjerer i et kongeligt lystslot; hvis det var forsynet med bord og stole, så kunde det temmelig vel lignedes med et gæstgiversted i Slagelse eller Korsør. Det værelse, jeg har, som er det fornemste i denne fløj av slottet, er møbleret med et gammelt skident og forslidt tæppe på gulvet, men dörene have hverken lås eller klinke: den side, som vender ud til gården, er lutter vindue med malede glaseruder av forskellig størrelse, anbragte i allehånde kunstige figurer, dog ikke altfor symmetriske, en 30 stykker av disse ruder ere udslagte.“

„Jeg havde to dage för ankomsten til Teheran en slem hændelse, da jeg blev slagen av en hest; jeg måtte lægge mig på jorden at hvile, dærefter satte jeg mig til hest, men efter at have redet nogle skridt besvimeede jeg aldeles, så at jeg intet vidste av mig selv, förend folkene havde løftet mig av hesten og lagt mig på jorden, hvor jeg havde ligget $\frac{1}{2}$ times tid.“ Man har ment, at dette spark kan ha været anledning til senere sygelighed; imidlertid skriver han 14 dage senere fra Ispahan (SA 2. 308): „Min sundhed har hidindtil aldeles intet lidt, jeg er langt raskere end min tyske tjener, hvorvel han er 5 eller 6 år yngre. Ikke heller har jeg hidtil været mishandlet eller overfaldet; ti en gang da en person holdt mig et gevær for brystet og spurgte: kender du denne? havde jeg just hånden på min pistol, som jeg i øjeblikket spændte op og sva-

rede : kom an! kender du den? så at det kom ikke til nogen batalje.“

Ved Persepolis ser han de berømte kile-indskrifter og skriver : „også kileskriften er en stum taler, dog håber jeg den skal opdages, når de indiske sprog og zendisk blive mig mere bekendte; den går fra venstre til højre, og det er soleklart, at det er en virkelig skrift, ikke noget fantasispil.“ Hans håb skulde gå i opfyldelse, og han selv gav et vigtigt stød til læsningen ved bestemmelsen av ganske visst kun to av bogstavernes værdi.

Shiraz i det sydlige Persien må sikkert betragtes som et vendepunkt i Rasks liv. Han blev dær farlig syg, rimeligvis som følge av det skrækkelige klima med en utrolig varme, forbundet med Rasks ualmindelige arbejdsomhed : i Persien arbejdede han næsten hver dag til kl. 1—2 om natten. Han fik mange bylder, indtil 15 åbne samtidig ; og man har vel lov til at tvivle om det hans læger fortalte ham, at „det er godt, og jeg tror selv, at det har frelst mig“, og selvom han i det brev, hvorfra dette udtryk er taget, mener at hans gode konstitution har sejret og at det værste er ovre, blev følgerne dog ved længe efter, og under hele opholdet i Indien, over to år, har Rask sikkert været virkelig syg. Fra denne tid blir hans dagbog langt knappere end tidligere, og hans breve til hjemmet er hverken nær så udførlige eller så friske og tillidsfulde som fra Rusland og det nordlige Persien. Vi tar næppe fejl, når vi fra nu av betragter Rask som en i det væsentlige knækket og mærket mand.

Men med alt det blev han ved at studere rastløst. I Bombay, hvor han ankom den 29. september 1820, efter en måneds sørejse fra Bushehr i Persien, dyrkede han fx foruden hindustani også zend, pehlevi, sanskrit og portugisisk, senere tillige græsk, spansk og hollandsk „dels som nødvendighed, dels til tidsfordriv“. Han venter større udbytte av opholdet i Indien end av rejsen gennem Persien, men mener dog at „uden at have gennemrejst Persien og været istand til at tale lidt persisk, skulde det aldrig have lykkets mig at gøre det omtalte udbytte i Indien“.

I Indien blev han fortræffeligt modtaget av de engelske magthavere, der endog flere gange forstrakte ham med penge-

midler, da han længe ingen fik hjemmefra. Men ellers hjalp det ham at han ikke var englænder, idet de indfødte hellere vilde ha med ham at gøre av den grund, og navnlig langt hellere vilde sælge håndskrifter til ham end til de engelske autoriteter. Følgen blev at Rask for en billig penge erhvervede de mange oldpersiske og indiske håndskrifter, som er vore bibliotekers stolthed. „Jeg har samlet en sjælden skat av zend og pehlvi håndskrifter, ikke mange, men jeg tør sige deres lige i ælde og mærkværdighed hverken findes i Paris eller London. Efter utrolige anstrengelser kom jeg til kilden selv, som har været skjult og utilgængelig for engelske generaler. . . . Jeg forsøgte at erholde undervisning i zend og pehlvi av de lærdeste pársi-destúrer [d.e. præster], men de rige købmænds indflydelse over dem tvang dem til at skjule deres viisdom på det omhyggeligste; dog opdagede jeg snart (tildels av trykte pársiske bøger på guzeratisk) at der var lidet eller intet tabt for mig, og at jeg ligeså let på egen hånd kan opdage disse sprogs bygning og indretning, som ved alle destúrerens yderste flid og bistand. At Anquetil du Perron aldeles ikke har forstået zend, er håndgribeligt av enhver side i hans værker, især av hans . . . opstillede böjningsmønster *pete*.“ Herefter gir Rask et böjningsmønster, han selv har fundet ud av efter Zend-Avesta, samt andre oplysninger om sprogets grammatik. „Sproget har megen lighed med persisk i ordene og med sanskrit i böjningerne. — Jeg har skrevet hr. professoren dette, fordi det muligvis kunde sætte en tilkommende gransker på spor, om jeg skulde omkomme, inden jeg kan bringe min undersøgelse til ende . . . At zend eller pehlevi skulde være opdagede kragemål i senere tider av de pársiske præster [hvad man virkelig den gang almindeligt troede], er en latterlig urimelighed“ (SA 2. 311 ff.).

Hvad sanskrit angår, skriver Rask et sted at han „med besvær“ er kommet igennem Sakuntala — såvidt jeg veed, det eneste vidnesbyrd om udstrækningen av hans kundskaber i dette sprog.

Fra Bombay rejste Rask den 21. november 1820 gennem hele det nordlige Indien til Calcutta. I begyndelsen fulgtes han med en kaptejn Close, senere med en engelsk major Ford, der havde modtaget ham meget gæstfrit i Dapyri, og andre i

en hel karavane, og det hele gik meget fornøjeligt. Men værre blev det på den sidste del av den lange tur, hvor Rask måtte rejse alene i en båd han havde lejet. Bådsmandskaberne voldte ham i hans mer og mer sygelige tilstand stadige bryderier; han forstod kun ufuldkomment hvad de talte sammen indbyrdes (noget der som bekendt altid er vanskeligt i et fremmed sprog), og hans allerede omtalte hang til mistænksomhed fik dærvet mere og mere næring. Dette vidste allerede tidligere levnedsskildrere av hans dagbog, der bl. a. indeholder sådanne sætninger som „jeg begyndte at frygte for gift i vandet“ eller „opdagelse av skrækkelig art“; men hvor galt det virkelig var fat, har vi dog først fået klarhed over ved et udførligt brev som blev fremdraget i Dania i 1903 av Carl S. Petersen. Det er skrevet hjem, man veed ikke til hvem, av den danske læge Christopher Mundt, der var ansat i den dengang danske koloni Serampore (Frederiksnagor) ved Calcutta; Rask opholdt sig omtrent to måneder i hans hus fra 1. maj 1821. Brevet er skrevet nogen tid efter hans bortrejse.

Allerede för ankomsten havde Rask i breve til guvernøren, Kræfting, talt i mystiske ord om forfølgelser han havde at udstå. Næppe havde han efter ankomsten været en halv time alene med sin vært, dr. Mundt, „förend han, med ængstelige sideblik om nogen bemærkede os, trak mig til side, og betrøede mig nu naturen av de forfølgelser, hvorunder han havde lidt . . . Forfølgelsen havde begyndt, fortalte han, fra Benares av [hvor Rask ankom 30. marts]; den var av en ganske egen slags. Nogle av hans folk vilde, med en stemme just så höj, at han kunde formode herren hørte det, hviske fx *karab* (slem) *meila* (smudsig) og andre slige skældsord i det hindostanske sprog, medens andre vilde benægte det, og tillægge ham de modsatte gode egenskaber fx *ghurib* (mild) *saf* (ren). Mærk, disse slags ord, som jeg vil kalde fatale, og som han viiste mig en lang liste av, ere de mest almindelige i sproget, og forekomme hvert öjeblik i de sortes samtale mellem sig selv. — Man vilde passe på den tid, han just var ifærd med at falde i sövn, og da ved en pludselig støj vække ham; — såsnart hans båd kom i sigte på riveret [floden], vilde man langt nedenfor, hvor han måtte passere, fremstille et magert lam, en vanskabning, eller enhver anden styg og modbydelig figur.

Han havde udfundet tendensen av dette ; man gjorde alt hvad der kunde vække et ubehageligt indtryk på sanserne, alt hvad der kunde vække passion, og holde nerverne i spænding fx ved på een gang at udskælde og undskylde ham ; således vilde man skyde et gevær av i nærheden av ham, ikke for at skade ham, men kun for at skrække. Da han kommer til den militære station Berhampore, kunde han ikke holde det ud længere, men klage[de] sin nød for den kommanderende officer på stedet, general Morris. Denne, fortæller han, taler først noget med folkene, og siger dærpå, at han skulde ikke bryde sig noget om det, men lade somom han intet mærkede. Dog, hvad sker, endogså medens han sidder til bords med generalen, hviker en dame av selskabet — han hørte det tydeligt — de fatale ord“. Han mente at det hele skrev sig fra at der var en død mand i en av hans både, og at de indfødte anså ham for besmittet ved at röre ham, eller måske endog skyldig i at forhexe ham ved de bøger som de bestandig såe ham beskæftiget med. De havde dærför fået ham til at bade sig, efter dr. Mundts mening ligefrem som et middel til at blive fri for det hæslege udslæt han havde på hænderne. Hertil sigter måske ordene i Rasks dagbog : „26. april. Jeg fornåm at en seremoni var fornøden, men forfejlede den rigtige udførelse første gang om morgenen, så at uvæsenet blev ved. Den anden gang om aftenen i floden var ikke heller fyldestgørende.“

Dr. Mundt bad ham om ikke at omtale det til andre, gav ham kølende og avførende medisin, idet han som påskud brugte udslættet på hænderne. Men snart troede Rask at også Mundts folk var med i sammensværgelsen, og overalt mente han nu at høre de fatale ord. „Hvor stor var min forundring, skriver Mundt, dagen efter at vi en gang havde spist hos byfogden Bie, som var den han ønskede skulde undersøge sagen, da han på mit spørgsmål, hvorledes han syntes om det, bryder ud i passion over at Bies egne børn havde vovet at skælde ham ud. Når religiøse optog gik forbi med deres trommer og støjende musik (som sker hvert øjeblik), når man i en fyrværkeri-butik, som var tæt mit hus, prøvede knaldere og raketter, når folkene sludrede sammen nedenfor, så var det alt for at drille ham, holde ham i spænding og forskrække ham. Da han mærkede min vantro i hvad han hørte, og at jeg naturligvis ikke

vilde opfylde hans ønske, at prygle mine folk og jage dem bort, begyndte han at fatte mistanke til mig selv.“

Enden på det hele blev, at Rask tog til Calcutta for at få skibslejlighed til Madras. Fra Calcutta skrev Rask et brev til dr. Mundt, hvori han først takker hjerteligt for beviist gæstfrihed og tålmodighed, men så fortsætter: „Det öjeblik da De gav mig Deres æresord på at De intet hørte uden sædvanlig, naturlig uundgåelig støj . . . da indså jeg at De var forstilt imod mig og fortrolig med Deres folk, at der altså umuligt kunde tænkes på nogen hjælp, og at det vilde være aldeles ugörligt at blive i huset . . . Nu! Lev vel, ret hjerteligt vel, som De uden tvivl vil, når De bliver fri fra alt det uvæsen i huset; jeg har også, uagtet min tjeners skændige utroskab, følt en lettelse som jeg knap kan beskrive, og som jeg håber vil være fordelagtig både for sjæl og legeme. Jeg har endnu en bön til Dem, at tilbageholde mine folk i huset til en dags tid eller to efter at jeg er sejlet, da Mansbach vil betale deres lön, og give dem afsked. Lad dem ikke vide noget för, om de end kan formode det. Tal ikke heller med nogen anden derom för. — Hils alle gode venner, og erindre imellemstunder Deres evig oprigtige og hengivne R. Rask“.

Hans avrejse er altså egentlig en hemmelig flugt fra de mennesker han troede forfulgte ham, og han føler lettelse allerede ved tanken om at slippe bort fra dem og minderne.

Dagen efter fortrød Rask allerede de hårde ord i det förste brev og skrev et andet, hvori han „beder Dem ret alvorligt om forladelse, hvilken jeg håber på den grund, at der var intet andet at göre, og at der var mig ingen anden udvej mulig; ti De vil sikkert have menneskekundskab nok til at indse det var umuligt at holde ud hvad jeg måtte lide, og at leve i samme hus som de to avskum der stå i spidsen av Deres tjenere. Men hvad jeg egentligen skriver denne gang for er en ting, som jeg glemte sidst, nemlig at bede Dem, hvordan De end optager denne bortrejse av mig, ikke at lade andre uskyldige personer lide derunder. Navnlig min tjener med det dårlige ben. Hav den godhed at blive ved at give ham medisin til han er istand, hvad det koster vil jeg med stor fornöjelse erstatte . . . Hans lön skal han få fra mig så længe, tillige med betalingen for medisin, hvilket jeg skal give Mansbach i kommis-

sion“. Heri ser jeg udslag av den hjertensgodhed, som Rasks venner altid gir ham lov for. Mundt skriver Rask et ret skrappt brev til, hvori han er fornærmet over at Rask beskylder ham for at ha givet sit æresord på skrömt, og senere siger: „Jeg ønsker og venter ikke at høre fra Dem, förend söluften, et andet klimat og kystens forskjellige sprog, måske forjager disse uheldige griller, og jeg tvivler ikke om, at De da vil finde dette brev yderst mildt skrevet“.

Det er en tröst i denne pinlige episode, at dr. Mundt slutter det lange brev hjem, hvori han har berettet den og avskrevet de tre nævnte breve, med fölgende: „I tilfælde dærför at mit eller mine landsmænds navn her skulde blive ufordelagtigt omtalt, beder jeg dig av denne min forklaring at gendrive det. Men indtil da ønsker jeg ikke dette bekendtgjort, da det kun vilde tjene til at göre ham latterlig. Rask er iövrigt en meget behagelig munter mand i omgang, og havde han ikke fået dette ulykkelige tilfælde, vilde hans selskab været mig meget kärt, især da vore studier til dels ere de samme; han har en sand filologisk ånd, og er altså vel skikket for det fag han rejser i“. Carl S. Petersen oplyser at Rask efter sin regnskabsbog for juni 1821 (lige efter avreisen fra Serampore?) har käbt bibelen på arabisk og en koran for i alt 51 rupi for at förære dr. Mundt, og at han også fra Köbenhavn i 1827 har sendt ham både sin italiænske formlære og sin avhandling om den ægyptiske tidsregning.

Rasks videre rejse i Indien er der ikke grund til at dvæle meget ved. Han tog til Madras og Trankebar, hvor han igen kunde tilbringe en tid på dansk grund, stadig optaget av sprogstudier. Her var hans landsmænd bekymrede for hans helbred, og da de ikke på anden måde kunde hindre ham i hans natlige studeringer, tog de deres tilflugt til at stjæle olien fra hans lampe. Herfra gik turen til Ceilon, hvor han opholdt sig længe i Colombo, navnlig beskæftiget med pali-studier, der jo havde deres vanskelighed, da der hverken fandtes ordbog eller grammatik. Noget av det der optog ham mest, var planer om at skrive alle de indiske sprog med latinske bogstaver istedenfor med de mange indbyrdes forskjellige og indviklede alfabeter. Han lod endog begyndelsen til en „singalesisk skriftlære“ trykke i Colombo; den var avfattet på dansk! Mange

mærkelige bøger på palmeblade fik han også anskaffet her. Men længselen efter Danmark tog mere og mere overhånd, og til trods for P. E. Müllers råd, der gerne vilde ha haft ham til Bagindien, besluttede han at vende hjem. Det gik imidlertid ikke så let for hundrede år siden at komme fra Ceilon til Danmark. Det første forsøg endte efter en uges forløb med et skibbrud på den sydligste pynt av øen, hvorved en av hans kasser blev sønderslået. Heldigvis gik det ikke ud over hans kostbare indiske håndskrifter, men væsentligt over hans trykte bøger, ligesom han mistede sine penge. Der kom folk ud fra land til undsætning; Rask tog til Galle og dærfra tilbage til Colombo. I sin hjælpeløse tilstand her, hvor det vilde ta et par år at skrive hjem efter penge og få dem sendt over, blev han først hjulpet med stor forekommenhed av englænderne, men måtte for at komme hjem skrive til det danske regeringsråd i Trankebar, der sendte ham penge, så det blev ham muligt at opholde sig endnu nogen tid i Colombo for at oppebie en anden skibslejlighed. Men denne indtraf ikke, da flere ventede skibe tog en anden vej, og tilsidst var der ikke andet for end med skib at gå tilbage til Trankebar. Her hørte han om et dansk skib, der var sejlet til Bengalen. For at nå dette måtte han nu sejle den lange vej tilbage nordpå langs Indiens østkyst til Calcutta. Også her måtte han henvende sig til det danske regeringsråd i Frederiksnagor og kom altså tilbage til Serampore, hvor imidlertid dr. Mundt var syg. Til erstatning for de udgifter der således ved hans skibbrud og andre ulykkelige omstændigheder blev påført den danske stat, gav han ved sin hjemkomst sin betydelige samling av indiske manuskripter til det kongelige bibliotek. „Disse håndskrifers værd, siger han, beror fornemmelig, foruden indholdets vigtighed, på omstændigheder: nemlig at de alle er gamle, for det meste skrevne for tempelbiblioteker med utrolig flid, som et værk av fortjeneste, og følgelig i landet selv næppe for nogen pris at erholde; og at denne samling, såvidt vides, er den eneste i sit slags i Europa, ja man kan sige udenfor de buddhistiske lande, ti endog i Calcutta findes intet i de nævnte tungemål, som kan lignedes dermed.“

Den første desember 1822 gik da Rask ombord på det danske skib Juliane Marie, der tog et halvt år om at føre ham

til Danmark. N. M. Petersen siger at „det var på denne rejse han fattede sin første og uden tvivl sidste kærlighed, som dog ikke over hans følgende liv skulde brede den lise og vedervægelse, hvortil han så højlig trængte“. Hvem hun var, vides ikke, det må vel ha været en medrejsende på den lange færd. Efter nogle optegnelser av Rasks broer oplyser Rönning at hendes forbogstaver var F. B., at hun boede i Altona, og at Rask friede i brev av 18. april 1824 (altså omtrent et år efter hjemkomsten: havde de truffet hinanden i mellem-tiden?); han fik nej den 11. maj samme år — hverken han eller hun synes at ha været hurtig i vendingen.

Om denne hjemrejse veed vi ellers kun een ting, nemlig at han på skibet læste Madame Staëls Corinne; „på samme tid som han læste denne i enkelte stykker, arbejdede han på de franske verbers teori¹⁾, og fik den ikke læst ud; han roser den som en bog der „indeholder mange fortræffelige tanker og sentenser, samt bemærkninger over italiæner, franskmænd og engellænder, og deres litteratur“. Men N. M. Petersen er forarget over at han har kunnet læse disse levende karakterskildringer, denne brændende kærlighed, disse sener av lyst og fortvivlelse uden at lægge verbalteorien for en stund aldeles til side. Her synes den ellers så retfærdige N. M. Petersen dog at være noget ubillig mod sin ven, idet han ikke tar i betragtning, på den ene side en virksom ånds trang til arbejde på en fem-sex måneders ensformig sørejse, på den anden side sprogforskerens evne til at drive sproglige iagttagelser også mens han læser et værk, hvis indhold fængsler ham — nå, og så virker Corinne vel heller ikke så ubetinget betagende på alle naturer som på N. M. Ps.!

---

¹⁾ I et brev fra Grimm til Molbech 5. 7. 46 er dette blevet til, at Rask anvendte sin fritid på rejsen fra Calcutta til Madras til at anstille en undersøgelse om de franske partisipier.

IV. HJEMME

Den 5te maj 1823 gik Rask endelig i land i København, hvor man hele tiden med stor interesse havde fulgt hans rejse og hvor flere av hans lange og livlige rejsebreve efterhånden havde været trykte og havde vakt en del opsigt. Den berømte sprogmand blev da nu fejret; der var fest for ham i det islandske litterære selskab og dagen efter på Skydebanen, hvor mange universitetsprofessorer og bekendte mænd hyldede ham, bl. a. Grundtvig, der havde digtet en sang, hvor det på ægte grundtvigsk hedder:

Velkommen hjem, du snarensvend,
fra østerleds-færden hin bolde,
med jærtegn fra pali og pehlvi og zend,
med bytte fra jætter og trolde!

Nu burde der være kommet en tid, hvor Rask uforstyrret og uden økonomiske bekymringer kunde ha bearbejdet resultaterne av sine studier. Vi ser flere steder, at den store almenhed og også hans venner ventede sig en fantasifuld skildring av selve den eventyrlige rejse. Men det lå ikke for Rask at skrive noget sådant. Vi får et godt begreb både om forventningerne og om Rasks væsen i følgende stykke av N. C. L. Abrahams's Meddelelser af mit liv (1876, s. 179):

„I 1823 kom Rask hjem fra sin store rejse, og vi glædede os til at høre ham fortælle om sine eventyr og hændelser, da vi yngre skulde træffe sammen med ham hos Nyerups. Vi bleve imidlertid noget skuffede i vore forventninger. Rask sagde egentlig slet intet, var undselig og krøb i krogene, og, da nu vi, hvorunder jeg da egentlig forstår Rosenkilde, Chr. Winther, Krøyer og mig, pressede på ham med spørgsmål, fik vi omtrent

ud av ham, at han engang havde redet på en elefant, og at der engang, da han sov i en tartars telt, var løbet et stort grønt firben over hans ansigt. Måske antog firbenet hans kedelige ansigt for en sten. Rask havde rejst udenlands på sprog og havde formodentlig hverken set til højre eller til venstre". — Dette passer nu ikke helt, som man kan se av hans hos N. M. Petersen og andetsteds trykte rejsebreve både fra Island og fra begyndelsen av den store rejse — som der jo også i denne bog er givet prøver på. Men der var for stor forskel på den halvsyge, av sin videnskab og på denne tid kun av denne optagne forsker og den unge livsglade Abrahams, der var opfyldt av sang og studenteforeningsliv og teater og skönlitteratur, til at rigtig sympati kunde opstå mellem de to. Abrahams fortsætter: „Hans mundtlige meddelelsesevne var heller ikke synderlig; flere år efter besøgte jeg hans foredrag for begyndere over arabisk, hvilke han holdt i sit eget hjem, da vi kun vare et par stykker; men jeg lærte ikke ret meget av ham; også som lærer var han ordknap og uinteressant“.

Foruden rejseberetning ventede den lærde verden i ind- og udland av Rask meddelelser om store videnskabelige opdagelser, der skulde kaste uanet lys over vore forfædres tidligste historie og vandringer og over vore sprogs sammenhæng med de asiatiske. Men også disse forhåbninger skulde skuffes. Rask skrev så godt som intet om asiatiske sprog, og for så vidt fik altså hans modstandere ret, der mente at hans lange rejse var spildt.

Dette må dog ikke forstås somom Rask slet intet udrettede efter sin hjemkomst. Tværtimod, disse år var opfyldt av en rastløs virksomhed, som i omfang og avveksling søger sin lige. Han strøede om sig med artikler, avhandlinger og bøger — de handlede blot ikke om orientalske ting! Og hver ny bedrift var altså kun en skuffelse for dem der ventede sanskrit, dæriblandt hans bedste venner og velyndere, som Bülow, men alligevel blev Rask ved og udsendte slag i slag en spansk sproglære, en frisisk, en italiænsk formlære, en stor dansk retskrivningslære, en vejledning til Akra (et negersprog), en dansk grammatik for englændere, en omarbejdet oldnordisk, en lappisk og en engelsk sproglære, og ind dærimellem udgav han islandske sagaer og arabiske fabler og skrev udførligt om

den gamle ægyptiske og den ældste hebraiske tidsregning. Man vilde sikkert almindeligt ha beundret denne flid, hvis ikke netop forventningerne havde været spændte i een bestemt retning.

Men hvorfor skrev han ikke isteden om indiske sprog, som man ønskede og håbede? Dette betegnes allerede av hans nære ven N. M. Petersen som „en gåde“. Løsningen finder Rønning, til hvem Vilh. Thomsen slutter sig, i den nervøse, febrilske uro, der prægede Rask i det hele og gjorde ham det umuligt for længere tid at fordybe sig i et æmne. Heri er der utvivlsomt noget sandt, men dog ikke altfor meget: mange av Rasks både tidligere og senere arbejder er virkelig av den natur, at de har krævet længere tids fordyben i eet og samme æmne. Jeg tror den psykologiske forklaring ikke kan søges ett sted, men at flere samvirkende omstændigheder har bidraget til at Rasks studier netop antog *de* retninger på dette tidspunkt.

For det første hans glæde over hjemkomsten — til folk og sprog han var fuldtud fortrolig med, rimeligvis også over at gense sine egne tidligere optegnelser. Det er jo væsentligt nordiske sprog og de dærmed nærmest sammenhængende han ofrer sin tid strax efter hjemkomsten. Når vi av hans dagbog ser, at han næsten strax gav sig i lag med de ældre tyske sprogarter, oldsaxisk, oldfrankisk, oldfrisisk, så ser jeg grunden dertil i at han ved tilbagekomsten forefandt Grimms store tyske grammatik, der under hans fravær var udkommet, endda i to meget avvigende udgaver. Dær er netop hovedvægten lagt på disse gamle tyske dialekter, som Rask herved har set at han i sine tidligere arbejder ikke har tillagt den vægt de fortjener. Men samtidig opdagede han snart i Grimms store værk adskilligt som ikke tiltalte ham, og som vi senere skal beskæftige os mere med. Grimms hele behandlingsmåde kunde kun bestyrke Rask i den opfattelse, at det av ham udarbejdede system, som han hidtil kun havde gennemført for islandsk og angelsaxisk, var det ene rigtige, og han længtes efter lejlighed til at vise at det lod sig anvende på mange forskellige sprog. For frisisk siger han at det meste allerede var så bearbejdet av ham i forvejen at han var lige ved i Stockholm at ta det med som tillæg i den angelsaxiske sproglære.

Som det negative modstykke til glæden over at beskæftige sig med mere hjemlige æmner kom så det, at Indien ikke stod for Rask i noget rosenkær; han kunde kun tænke tilbage til sit ophold dær som til et afsnit av hans liv, der var præget av sygdom, farer, forfølgelse, skibbrud og pengevanskeligheder. Jo mere dærfør folk trængte ind på ham for at få noget orientalsk frem, — og både Bülow og Grimm og mange andre presede på i den retning, des mere øgedes hos ham „lede til alt det asiatiske“, som han udtrykker det i et brev til Bülow (Rö. 121). Bebrejdelseerne udefra kunde han i sit indre møde med den fuldt berettigede hævden av, at det ikke var småting han skænkede sit fædreland igennem sine skrifter, og at han ydede det bedste han var istand til — og sjeniet må ha lov til selv at bestemme, hvad det fortrinsvis vil beskæftige sig med.

Han delte ikke den altfor almindelige opfattelse, at der kun er fortjeneste i videnskabeligt at sysle med det fjerne og dærfør tilsyneladende så vanskelige; han vidste at der selv i de mest hjemlige og dagligdags fænomener skjulte sig indviklede problemer, som det var en skarpsindig forsker fuldtud værdigt at gi sig av med. Allerede mange år i forvejen (17. 3. 10) havde han skrevet til Bülow: „det forekommer mig at forholde sig med vor sædvanlige lyst og forkærlighed for de langt bortfjernede sprog omtrent som med stjernekerne i Fædri fabel“ [der snublede over noget der lå lige for næsen].

Men hertil kom så omstændigheder av praktisk, økonomisk art. Han havde som underbibliotekar ved universitetsbiblioteket den svimlende høje løn 500 rbd., og nu fik han bevilget en offentlig understøttelse på 400 rbd. årligt i tre år. Så rundhåndet er Danmark mod sine store mænd! I et brev til Lobjko skriver han: „jeg er ikke gift og kan umulig tænke derpå i min nærværende stilling; jeg har fra næste års begyndelse (1825) imellem 900 og 1000 rdr. i sedler om året, og det er mig ikke muligt at leve med min broder [se ovf. s. 17] for det, end sige at gifte mig. Dog ved sparsommelighed og ved at informere i engelsk o. desl. kommer jeg ud av det nogenledes. Jeg bor til leje hos prof. Nyerup. Mine udgifter ere omtrent 110 til 120 rdr. om måneden, da jeg ikke kan leve uden at købe en eller anden nyudkommende bog fra Tyskland.

Frankrig og England.“ I sit sidste, meget venlige brev til Rask skriver Grimm (26.2.26): en tilrejsende dansk „har fortalt mig noget om Deres forhold, hvad der undrer og bedrøver mig. Jeg havde hidtil tænkt mig Deres ydre kår som de lyseste, mest sorgfri. Gid himlen må forvandle dem der er skyld i at det ikke er tilfældet.“ Himlen tog desværre ikke hensyn til Grimms ønske.

Ved sin hjemkomst fra rejsen havde Rask ventet, og vel haft grund til at vente, at han skulde blive ansat som professor i orientalske sprog. Når han ikke blev det, beror det vel på flere omstændigheder. Han havde jo ingen embedsexamen! Og han havde måske haft held til at støde eller såre een eller flere av de mægtige, i hvert fald var hans kantede væsen ingen anbefaling. Hans forhold til Engelstoft, formanden i universitetsdireksjonen, var i alt fald før rejsen ikke særlig godt (se brev fra Stockholm hos Rønning s.66). Istedendfor professoratet fik han to år efter hjemkomsten, efter at han havde avslået et fordelagtigt tilbud om plads ved det store advokaternes bibliotek i Edinburgh, en nådig skrivelse fra universitetsdireksjonen om, at han kunde gøre sig håb om en gratifikasjon på 2-300 rbd., hvis han udgav en interessant avhandling vedrørende den gamle asiatiske litteratur eller lignende. Jeg veed ikke hvad Rask tænkte, da han modtog denne skrivelse (jeg selv vilde rimeligvis ha tænkt sådan noget som „Gu vil jeg ej“) — og så gik han tilbage til sine privattimer, hvor han måtte være glad, når han fik „en engelsk kondisjon“ til 3 mk. timen. Og når det kneb særlig hårdt, kunde han skrive til Bopp i Berlin, om der ikke dær var nogen der vilde købe hans kostbare sanskrit-bøger.

Når man særlig har undret sig over at det første værk fra hans hånd nu blev en spansk sproglære, så finder jeg grunden i en lille bemærkning hos P. E. Müller om at en rig købmandssön ønskede at erholde undervisning hos ham i spansk: det kunde Rask ikke la gå fra sig, og da han dærved alligevel blev nødt til at arbejde med dette sprog, kunde han lige så godt med det samme skrive en hel grammatik. Hvor nær det lå for ham at gøre et sådant systematisk arbejde i de sprog han overhodet beskæftigede sig med, ser vi av en bemærkning i de ovenfor flere gange benyttede erindringer om

ham av Thorsteinsson: „Da han mærkede, jeg var en stor ynder av det engelske, men tillige en stympet i at lære sprog, så udarbejdede han i omtrent 48 timer en kort engelsk grammatik og sendte mig den, hvorvel jeg ej havde anmodet ham derom. Dette var på en tid, da jeg troede han ej var meget stærkere i engelsk end jeg selv. Jeg troede strax, at det udkast, han sendte mig, var avskrift av enten Bruuns eller en anden liden grammatik. Men hvor overrasket blev jeg ej, da jeg mærkede, at hans manuskript var en ren original, forfattet med Rasks ejendommelige sproggenialitet“.

Rasks største arbejde fra de år og i det hele var hans *Retskrivningslære* (1826, 16 + 339 sider). Han havde, som vi har set, allerede i skolen tænkt over dette æmne og siden efterhånden uddannet sig en stavemåde, som han selv brugte. Ved en mere tilfældig anledning blev han i 1824 bragt til at skrive en artikel herom, der førte til en hidsig pennefejde i bladene og endelig til den store teoretiske redegørelse for alle de herhen hørende spørgsmål med det betegnende standsprog av P. Syv: „Ingen beskylder jeg for sin vildfarelse, men vil ikkun kalde enhver til frihed fra dend onde vanes tyranni; vil og ingen påtrænge dette“. Rask fik i de år rigelig lejlighed til at mærke, hvordan de fleste mennesker tar det, hvis nogen vover at ville stave et og andet ord anderledes end skik og brug er. Det er næsten værre end om han trådte på deres ligtorne. Enhver som har gået i en skole og dær har fået skænd eller anden straf for stavfejl, mener dærved at ha erhvervet en ret for alle tider til at håne den, der ikke følger den stavemåde han har lært i skolen, ligegyldigt om det nu skyldes uvidenhed, øjeblikkelig tankeløshed eller endelig nøje overlæg, grundet på videnskabelig indsigt. Ja den sidste slags betragtes måske endog som den værste. Rasks retskrivning var meget langt fra at være omvæltende, jeg vilde endda ikke betænke mig på at betegne den som urimelig konservativ på visse punkter ved dens stærke hensyntagen til tilfældig skrivebrug; for samtiden kom han dog snart til at stå ikke som den berømte forsker, men som den særling, der stavede *måskje* istedenfor *maaskee*, som andre skikkelige mennesker gjorde, og han måtte døje mange skoser av den grund. Des-

værre var han ikke stor nok som menneske til at le ad det hele postyr; han blev irriteret og trak sig ind i sin skal. Han var glad for hver han vandt for sine teorier, men det var ikke mange: han selv anslog dem der anvendte bogstavet å til næppe 20. Om tonen hos modstanderne kan man dømme gennem et brev fra Molbech til Grimm 10. 7. 26: „Den offentlige stemme har på det kraftigste erklæret sig imod ham, så at hans nye skrivemåde endog er blevet genstand for vaudevillernes spot på teatret. Man undrer sig også hos os almindeligt over, at denne videnskabsmand, hvis rejser og forskninger har kostet staten enorme summer [hvor nydeligt! somom ikke staten var holdt rigeligt skadesløs ved de hjembragte skatte av indiske og persiske håndskrifter], endnu slet ikke har bragt andre frugter av sin russisk-asiatiske rejse for dagen end en barbarisk skrivemåde og ortografisk teori for det danske sprog. Det er bl. a. også offentlig bekendt, at vor konge har haft det indfald engang at sige, at det undrede ham endnu ikke at ha set anden frugt av Rasks mangeårige rejser end et nul over a'et“ [Min oversættelse viser ikke Molbechs fejl i tysk grammatik, men det er mig en lille privat fornøjelse at trykke Molbechs ondskabsfulde ord i en retskrivning, der vilde ha været ham en gru.] Ganske på samme måde skriver Molbech i sine avisartikler (se Nyeste skilderie af Kjøbenhavn 1825 nr. 57, 58, 65, 97), hvor han i de hidsigste ord farer ud mod Rask („skrive uden sund fornuft og logisk sammenhæng“ o. desl.) og hans tilhængere („servile tilhængere“ og „efterabere“), samtidig med at han bestandig klager over Rasks tone („bondeagtig“, „fra al urbanitet, al litterarisk anstændighed og høflighed fjernede“ osv.). Rasks svar (smst. nr. 61, 67, 81, 98) forekommer mig langt mere dannede end hans modstanders.

Om stemningen i de Rask velvillige krese får man en forestilling gennem den lærde biskop P. E. Müller, der fra først av havde taget Rask under sin beskyttelse og været væsentlig medvirkende til hans rejseunderstøttelse. Han skriver i sin levnedsskildring: „Men en ganske anden genstand tildrog sig en lang tid Rasks hele opmærksomhed og havde en såre skadelig indflydelse på hans hele virken; det var retskrivningslæren . . . På at forsvare denne teori anvendte han sin hele lærdom og skarpsindighed . . . Således blev Rasks videnskabelige virk-

somhed i et par år fortrinligen rettet på denne underordnede genstand. Da nu hans teori blev bestridt av de sagkyndigste sprogforskere, og antaget av såre få mennesker; da mængden, som ikke ænsede hans grunde, lo over hans særheder, og han blev spottet av høje og lave i selskaber og i dagsblade, i avertissemanger og på teatret, forstemte og ærgrede dette ham. Hertil kom, at da han selv ufravigeligen fulgte sin ud-kastede teori, vilde han intet lade trykke uden efter sin egen retskrivning, og de fleste lærde selskaber, hvorav han var medlem, videnskabernes selskab, det danske selskab og det skandinaviske litteraturselskab, måske ifølge en modsat eensidighed, i hvilken jeg bekender at have haft min andel [NB], ikke vilde optage stykker med en så sær skrivemåde i deres samlinger, blev Rask hindret fra at lade noget trykke i disse samfunds værker“. P. E. Müller mener også, at grunden til, at Rask opgav arbejdet på den danske etymologiske ordbog, som han skulde udarbejde for videnskabernes selskab, var den at han forudså at selskabet vilde forlangt den trykt efter almindelig skrivebrug.

Man har tit beklaget Rasks stædighed på dette efter manges mening underordnede område; men man må i endnu højere grad beklage hans modstanderes uforstand, der måske hindrede fremkomsten av et betydningsfuldt værk og i hvert fald forbitrede en fremragende mand år av hans liv. Og hvad der end kan indvendes mod enkeltheder i den retskrivning Rask anbefalede som resultat av sine studier, så må det dog siges at han underkastede disse spørgsmål en alsidigere og grundigere drøftelse end nogen anden før og siden; hans store bog om retskrivning er fuld av de skarpsindigste bemærkninger om forhold mellem lyd og skrift i almindelighed og av iagttagelser om lydforhold i mangfoldige sprog, der er værdifulde omend ikke altid fuldt rigtige; endvidere av historiske undersøgelser om vort sprogs tidligere skrivemåde. Vi må også betænke at flere av de vigtigste av de forbedringer den danske retskrivning senere har modtaget, aldrig vilde være kommet i stand, om ikke Rask havde bragt sagen i flugt og hævet drøftelsen op til virkelig videnskabelige højder, hvorved han tit gir nye grunde for ændringer der havde været foreslåede av andre — og hvem av os nutidsdanskere, selv blandt dem

der nu hylet op over nye reformforsøg, vilde være glad ved at vende tilbage til skrivemåder som *Huus, Sahl, at troe, at see, de loe, fiern, Skrivt for hus, sal, at tro, at se, de lo, fjern, skrift*?

Rask er også ivrig for at afskaffe det overflødige *j* efter *k* og *g*, fx i *kön, købe, kær, göre, gælde* osv., og er altså forløber for den skrivemåde der blev fastsat for skolerne noget over 50 år efter hans død. Men foran *e* gjorde han en adskillelse som efterverdenen ikke har godkendt, idet han vilde skrive *j* foran det han kalder det bløde *e* og derved adskille dette fra „halvlyden“, så at man skrev *skje* men *aske, forskjel* men *tærskel, måske* men *påske, igjen*, men *pigen, regjere* men *rigere*. Rask var ikke bange for at tage skridtet helt ud og skrive *gjeografi* og *gjemytlig*, medens vi vel kan siges at gennemføre hans egen grundsætninger endnu følge-strengere end han selv ved at undvære dette *j* ikke alene hvor han fjernede det, foran *æ* og *ø*, men også foran *e*.

Rasks kraftige ord til bedste for dansk skrivemåde av ord der er optagne fra fremmede sprog, har også efterhånden båret rig frugt; en mængde ord ser vi nu aldrig stavede på den måde som dengang var gængs. På min faers kontordør stod *Comptoir*; jeg kan huske at det undrede mig som barn at dette skulde siges *kontor*. Vi skriver nu i overensstemmelse med Rask *direktør* og ikke *directeur*, *møbel* og ikke *meubel*, *butik* og ikke *boutique*, *affære* og ikke *affaire*, og således i mangfoldige tilfælde. Hvad *c* angår, da betænker man sig nu ikke på at erstatte det med *k*, hvor det har denne udtale (lige-som vi sætter *k* for *q*, altså fx *konsekvent* for *conseqvent* eller *consequent*), men hvor bogstavet *c* av os (ikke av romerne!) udtales som *s*, betænker de fleste sig på at følge Rask, hvis *desember* forarger mange der ikke tar anstød av det dog lige-stillede *oktober* for *october*. Men på mange andre punkter følges han nu av alle og enhver.

Det skyldes jo også for en stor del Rask, at vi i det nittende århundrede er bleven fri for den grimme og utydelige fraktur-skrift (de s.k. danske eller tyske bogstaver) til fordel for de almen-europæiske („latinske“) bogstaver (antikva). Rasks første offentlige udtalelser herom, i forordet til den angelsaxiske sproglære 1817, fik endog indflydelse ud over vort lands

grænse, idet den førte Grimm til for fremtiden at indføre antikva i sine bøger og til med temmelig stort held at kæmpe for de „tyske“ bogstavers fjernelse. (Uforglemmelig er hans udsagn: „Hvem der bruger den såkaldte tyske skrift, skriver barbarisk; hvem der skriver store bogstaver foran i substantiverne; skriver pedantisk“.) Også for islandsk havde Rask i den henseende indflydelse; han foreslog i det isl. litterære selskab allerede i 1815, at den påtænkte udgave av Sturlungasaga skulde trykkes med latinske bogstaver. Sveinbj. Egilsson talte imod det og beretter: „Vi disputerede hæftig, først på islandsk, siden på dansk, og bleve begge temmelig varme. Jeg måtte give efter for hans grunde, og de latinske typer vandt“ (Dania 4.139).

Også ellers fik Rask indflydelse på den nyislandske retskrivning; det skyldes fx ham når islænderne nu gör forskel på *d* som i *draga* og *ð* som i *bað*, også brugen av *j* for *i*. Også på lappisk skrivemåde har han haft indflydelse (se Finisch-ugrische forschung 1. 17, 19), og begge steder har man været glad derfor. Men det var kun når han prøvede at gavne sit eget elskede modersmål ved at byde sine landsmænd det han havde fået ud av mange tiders tanker og studier, at man faldt over ham på en måde der efterhånden gjorde den ærekære mand mere og mere pirrelig. Dette viser sig ikke i hans bøger; i dem fulgte han stedse de vise ord han havde udtalt allerede i fortalen til sin første bog: „Jeg har den inderligste avsky og foragt for deres fremgangsmåde, der besmitte deres videnskabelige værker med allevegne indstrøede, sagen uvedkommende, private hensyn og galdefulde bitterheder, og således give efterverdenen, ifald deres værker nå så langt, det ubdrageligste vidnesbyrd om deres ukultur og dårskab.“ Men i sine mindre artikler kunde han godt i de år være meget skarp, omend aldrig i slet forstand „personlig“.

Det eneste i Rasks samlede avhandlinger der nærmer sig til en personlig bemærkning, er følgende dog højst uskyldige lille vittighed i en artikel om een av Molbechs mange udgaver av gamle danske skrifter:

„Udg. har overhovedet agtet alt for lidet på de grammatikalske former; f. e. i ordregisteret '*Brøgh* (eller *brogh*) ... lændhekledhe ... ællær lynnedhe brøgher)'. Hvad vilde han

vel sige om en sådan artikel i en ordsamling: 'Bøg (eller bog); C. M. udgiver mange bøger'?"

Rasks pirrelighed i denne tid viser sig i hans produksjon egentlig kun — men da også på en lidet titalende måde — i den tone hvori han i tidsskriftet *Hermod* svarede på Grimms anmeldelse av hans frisiske sproglære (om den videnskabelige uenighed mellem de to forskere skal der tales nedenfor). Vi finder dær udtryk som: „har anm. da atter her ikke gidet umage sig med at efterse mit prisskrift? . . . Har da nu anm. atter intet av dette læst eller forstået? . . . Forstår dr. Grimm virkelig ikke så meget dansk?“ Rask var blevet skuffet i sin forventning at få Grimm til at antage nogle punkter i det grammatiske system, der stod for Rask som så soleklart; men som en medvirkende grund til den irriterede tone har vi måske lov til at betragte det, at Grimm i sin anmeldelse var kommen med nogle udtalelser, som Rask kunde opfatte som stiklerier over at der ikke var kommet meget ud av den asiatiske rejse. Nu skulde han altså også fra udlandet høre den samme melodi som man i det lille København var vant til at spille op for ham! Han gav et hvast svar, og denne gang sendte han ikke som nogle måneder i forvejen (se ovf. s. 19) en undskyldende erklæring bagefter. Det venskabelige forhold mellem de to jævnbyrdige videnskabsmænd, der havde så mange interesser fælles, var afbrudt for bestandig. Og den altid hadefulde Molbech skriver til Grimm (10. 3. 27): „Deres tien til Rasks uopdragne udfald er Dem værdig. Hans manér er i sandhed bondsk, ikke blot i grovhed, men også i smagløshed. Det gælder om hans væsen: Det er ham ikke i klæderne skåret, men i kødet båret. Ganske visst kan det at han er født i en bondehytte, regnes ham til ære; men ikke at han hele sit liv igennem slæber bondeagtig råhed og uslebenhed med sig — og desuden hvad man tillige kan kalde lærd bondestolthed. Det er næsten utroligt, hvorledes han som lærd i sine retskrivningsstridigheder og i sit kævl i elendige dagblade dels nedværdiger sig, dels gör sig latterlig.“ Den tyske udgiver av Grimms brevvevling, Ernst Schmidt, finder med føje anledning til her at skrive i en note: „Det behøver næppe at fremhæves at Molbechs dom om Rask er alt andet end ram-mende. Rask var i omgang forlegen og folkesky, dærimod i

sine pennefejder ofte skarp og hvas, men aldrig bondsk og rå.“ Men Molbech undser sig end ikke for at forfølge Rask efter hans død, han skriver 23. 2. 33 om hans efterladte papirer der var givet til det kgl. bibliotek: „Det er en forbausende mængde tynde hefter, og ved mange er vel også indholdet temmelig tyndt.“

Rask blev under retskrivningsstriden mere og mere ensom; hans venner trak sig tilbage fra ham, og han, om hvis evne til at vinde og fastholde venner vi har flere samstemmende vidnesbyrd, trak sig selv sky tilbage, i alt fald fra sine landsmænd, medens han stadig omgikkes islændere. En hustru til at øge hans glæder og mindske hans sorger havde han ikke; ovenfor er fortalt om hans forelskelse på sejladsen fra Indien, men efter Petersens dær anførte ord om at det var hans eneste kærlighed, må man slutte at det ikke egentlig var kærlighed der tre år senere fik Rask til at fri til Nyerups datter — man husker at han dengang boede til leje hos sin faderlige ven regensprovsten Nyerup. Efter dagbogen fik Rask „omtrent ja av hende og faderen“, men tre dage senere ophævedes alt „efter Lovises forslag“, og to dage efter skriver han: „Jeg var syg av ærgrelse og kedsomhed. Nyerups og Lovises gåder“. Hos P. E. Müller berettes det samme således: „Nogle år för sin död var han bleven forlovet; men, förend forlovelsen blev bekendt, ophævedes den igen under omstændigheder, der efterlode et dybt indtryk hos ham og fornyede den mistro til mennesker, der allerede under hans ophold i Indien i høj grad havde ytret sig.“ Mere får vi næppe nogensinde at vide om denne korte forlovelse. Rask blev ved at bo hos Nyerups; men hans mistillid til mennesker antog i den følgende tid mere og mere sygelige former ligesom i sin tid i Indien, til den nåede toppunktet i forestillingen om at Lovise vilde forgi ham „med hår, som var kunstig anbragte under bladene av en særegen portion brunkarse, der var sat for mig alene“ (Dagbog 29.3.29). Der er noget tragikomisk i at Rask videre skriver at han gik „til Eyolf Gudmundsen, som rådde mig til at spise nogen tyk vandgrød, hvilket jeg også lod mig lave og spiste om aftenen“. Dagen efter er det galt med „et slags frikadeller, hvorav en

viss syntes mig tiltænkt“ ; av uskyldige ord der vexles ved bordet, drager Rask den slutning at to andre var medvidere ; han er spændt på at se om Nyerup også er med i komplottet mod ham, men beroliges dog og mener at kunne slutte at denne „rimeligvis først ved et mislykket forsøg av provst St.¹) at vinde ham derfor, havde erfaret det og fattet avsky for planen og deltagerne deri.“ Herefter holder dagbogen op i tre fjerdingår, og senere indeholder den ikke flere sådanne syge forestillinger.

N. M. Petersen omtaler også denne side av Rasks liv, først i skånsomme udtryk i hans biografi (s. 84) : „År for år voxte hans mistro ; han troede sig udsat for forfølgelser næsten fra alle sider“ — senere udførligere i et for nylig offentliggjort privat brev mange år efter : „han turde engang ikke gå ud, fordi man vilde overfalde ham ; en anden gang klagede han for min kone og mig, at man havde givet ham gift ; to gange viiste han mig, hvorledes man havde lagt an på, at indebrænde ham, naturligtvis uden at mine modforestillinger hjalp ; i et køkken ved siden var hele skorstenen rigtignok stablet fuld av pindebrænde. Hvad de lærde folk dog ere for nogle elendige skabninger“ (Brevvexling mellem N. M. Petersen og Carl Säve, udg. av Carl S. Petersen, 1908 s. 189, sml. noten smst.).

Men under alt dette blev han ved at studere og skrive, og ingen der kun kender hans bøger fra denne tid, kunde ane at de stammer fra en syg mand. Han er altså et eksempel på det man (Georg Brandes?) har opstillet som et særkende på sjeniet „selv syg at frembringe sundt.“ Hans studier var hans bedste trøst, han følte, siger N. M. Petersen, „for denne eller hin sprogsandhed med en dybde som måtte overraske enhver ; den mest levende henrykkelse besjælede ham, når han i sproget havde gjort en ny opdagelse, hvor ringe denne end for den koldere betragter måtte synes.“ Denne typiske forskerglæde er et av de mange tegn på, at han hørte til videnskabens udvalgte skare.

Endnu een pennefejde indlod Rask sig på mod slutningen av sit liv, idet han for at forsvare sin ven og trofaste hjælper i old-

¹) Hermed menes provst Ström, Nyerups svigersøn.

skriftselskabet Rafn vovede sig videre ud end rigtigt var — „den såkaldte islandske fejde, der under Rasks lidende sundhedstilstand meget bidrog til at forstørre denne“ (NMP 114). Her „skrev en ung islænder [B. Einarsson] imod Rask, og adskillige av hans landsmænd vare enige med ham, uden dog at glemme den agtelse, de skyldte Rasks store fortjenester av deres fædrelands litteratur. Alligevel krænkede det Rask dybt, at også islændere skulde være ham imod, og han troede i enkelte av deres ytringer at finde miskendelse av, hvad han havde gjort for deres sprog og dets mindesmærker“ (PEM 28).

I alt dette bedrøvelige kommer der til sidst et lysglimt. Han får udsigt til at opnå det længe attræede professorat i østerlandske sprog; og strax fortager leden ved alt det asiatiske sprog: „Fra det øjeblik . . . han kunde gøre sig håb om, at erholde den stilling, han i så mange år havde attrået, såe man ham omgivet med lutter orientalske sager; han frasagde sig andre arbejder; han sagde vel intet, men det var øjensynligt, med hvilken iver han søgte på ny at gøre sig levende alt, hvad så mange andre også vigtige beskæftigelser hidtil havde skudt noget til side“ (NMP. 85 f.). Dette kunde tyde på at en medvirkende grund til at han ikke strax ved hjemkomsten tog fat på sanskrit, var den almen-menneskelige hang til opsættelse i tillid til at livet endnu er langt. Hvor mange videnskabelige arbejder er ikke blevne ved første bind, idet forfatteren av een eller anden grund har skudt fortsættelsen til side for andre arbejder uden dermed egentlig at opgi den oprindelige plan.

Rektor Henrichsen fortæller i 1861: „Omtrent en måned før Rasks død traf jeg ham endnu med en, såvidt jeg mindes, georgisk bibel foran sig, sysselsat med et sådant grammatisk arbejde, og da jeg spurgte ham, hvorledes han bar sig ad dermed uden ordbog og andet hjælpemiddel eller forarbejde, svarede han, „at han ikke behøvede andet end fadervor i et sprog for at danne samme sprogs formlære“. Sådan færdighed havde han opnået . . .“ — Udtrykket „danne“ et sprogs formlære her er uheldigt, for såvidtsom det kan forstås somom der var tale om at opstille en hel formlære, noget selv et sjeni som Rask umuligt kan blot efter fadervor, og noget som et så sandru menneske som Rask aldrig vilde prale av at kunne; men danne sig et begreb om et sprogs bygning og bestemme hvor det hø-

rer hjemme, det må være det Rask har ment med sin ytring (sml. Rasks ytring om fadervor i prisskriftet, se ovf. s. 25). Anekdoten anføres her blot som et vidnesbyrd foruden N. M. Petersens for Rasks genvakte interesse for det asiatiske lige i slutningen av hans liv. Samtidig lettede tågerne fra hans mistro: „mod enden av hans liv vendte den gamle venlighed, godhed, ja blødhed tilbage i hans sjæl“ (NMP).

Men hvad hjalp det? Han var allerede dengang dødsmerket av brystsyge „uden at han vilde forkorte sin arbejdstid, eller pleje sit legeme, eller adspørge læger“ (PEM. 28). Og da ud nævnelser endelig kom (3. des. 1831), sagde han „jeg frygter, det er for silde“. Vemodigt skriver han i sit avskedsbrev til Sveinbjörn Egilsson, sex uger för sin død: „Jeg er ganske syg av brystsyge og derfor sløv og sanseløs til at skrive“ — og dog indeholder brevet vigtige ting om forskellen mellem gammel og nyere islandsk. Til det sidste arbejdede han flittigt og skarp-sindigt. (Danske studier 4. 203).

Et endnu senere brev (13.10.32) til hans stemoer er meddelt i Illustreret tidende 20.11.1887; det hedder heri: „Hvad mig angår, da er jeg omtrent ved det gamle, det vil sige temmelig syg, og betaget for brystet, og ellers meget mat og kraftsløs til at gå og stå, og især til at röre lemmerne; jeg duer heller ikke meget til at studere, da jeg er ganske dorsk og sanseløs. Med alt dette er det dog forbedret sig en del med hosten om natten, og jeg er også omtrent hjertefrisk, men jeg har især ondt ved at tåle at snakke en smule længe med nogen.“ Han vil se at få råd til at føre egen husholdning, selv om det blir „dyrere med husholderskens lön og med at købe alting . . . men jeg må dog nu prøve det, måske det kan være godt för mig i min sygdom, at jeg kan få lidt bedre lavet mad, som jeg kan tåle, og lidt varmt om aftenen, som jeg altid længes efter i denne tid. Vilde I nu komme og holde hus för mig, så kunde jeg leve som blommen i et æg . . . Der ser I nu, kære moder! alt mit væsen og forfatning, som det er fra först til sidst. Gud give, I må leve vel, ja ti gange bedre end jeg, skönt det dog går an med mig, jeg er dog oven senge hele dagen.“

Den 14. november 1832 gik endelig tæppet ned för femte akt i denne tragedie. Og det gik da, som det efter Bernard

Shaw plejer at gå med sjenier, at man giver dem en sten på deres grav istedenfor brød i deres liv. Men den sten han fik på assistenskirkegården (ti år efter hans død!), pranger med arabiske og sanskrit skrifttegn og med en islandsk indskrift i runer — netop den slags sproglærdommens udenomskram, som blænder og imponerer lægfolk, men som lå Rasks beskedne forskerånd så fjernt som noget: det var jo netop een av hans livs store tanker, at man skulde fjerne den ydre hindring for indtrængen i sprogenes virkelighed, som ligger i alle de mange fremmede bogstavsystemer. Han arbejdede bestandig på at bruge det latinske alfabet for alle sprog; det var derfor han på Ceylon trykte sin singalesiske skriftlære og dær endogså planlagde omskrivning av kinesisk. På det område er han foregangsmand og baner vejen for Lepsius og de mange andre, som senere har virket for denne betydningsfulde men uhyre vanskelige opgave at finde et overalt brugeligt omskrivnings-system.

V. VURDERING

Rasks storhed består naturligvis ikke, som naive sjæle tror, i hans sprogfærdighed, i det som fx har fundet udtryk i en strofe i P. L. Møllers mindedigt (1837, avtryk av Nordisk ugeskrift, s. 31):

Det er en lille, spinkel
lyshåret mand fra nord,
Som nu har gennemvandret
dristig den halve jord,
Og ham, som nu kan tale
med hundrede sprog,
Hvem alle tunger ere
som en eneste bog!

Praktisk sprogfærdighed (vel at mærke når den ikke indskrænker sig til evnen til hurtigt at plapre nogenlunde forståeligt i fremmede sprog uden smålig hensyntagen til korrekthed) er nu ingenlunde at foragte, det er tværtimod et av de fineste og vanskeligste præsisjonsarbejder den menneskelige hjerne er istand til; blot gör den ikke sin mand til videnskabsmand, til sprogforsker, og det var netop det Rask var i en ualmindelig høj grad. Hvor stor hans praktiske talefærdighed var og i hvor mange sprog, er nu umuligt at vide, og heller ikke av større betydning. Abrahams siger (anf. st.) at Rask ikke vidste syndelig besked om udtalen i italiensk og spansk, og at „han var en fuldstændig modsætning til Mezzofanti, som jeg senere lærte at kende“. Der skal ha været en tradisjon på universitetsbiblioteket om at han nødigt havde med udlændinge at gøre og helst overlod dem til andre; men dette kan naturligt hænge sammen med hans naturlige kejtethed og forlegenhed og behøver ikke at betyde, at hans talefærdighed i og for sig var

ringere end de andres. I et brev til Lobojo fra 1824 ber han denne om at skrive på tysk, da „russisk vil falde mig for vanskelig nu efter så lang tids forløb“. Men selvom det er ganske udelukket at Rask skulde ha besiddet virkelig talefærdighed i alle de sprog han havde beskæftiget sig med, har han haft en enestående evne til at tumle med mange sprog, finde sig til rette i dem, holde dem ude fra hinanden og systematisere deres former. Grundtvigs ord „Vej han brød, hvor han kom frem“, er fuldtud rammende og betegner hans særpræg som forsker, og det på mange forskellige områder.

Rask var for det første grundlæggeren av den virkelig videnskabelige behandling av islandsk-oldnordisk, — her betegner hans grammatik fra 1811 et virkelig vendepunkt. Og på dette område var han foruden at være sprogforsker tillige filolog i dette ords snævrere tyd, som viist ved hans edda-udgaver og medvirkning ved udgaver av sagaer.

Dansk sproghistorisk grammatik kan godt siges at være grundlagt ved Rasks fortrinlige og endnu fuldt læseværdige avhandling om de danske endelser (1815). Og hvad man end mener om hans retskrivning, så meget er sikkert at hans bog om den indeholder en fylde av første-hånds iagttagelser om samtidens dansk og om dansk sproghistorie, som få sprog på den tid havde magen til.

Går vi til de beslægtede sprog, da er hans angelsaxiske grammatik (1817) også her den første fuldtud videnskabelige behandling av æmnet; hans indsigt i sproget vises også ved de i bogen meddelte læsestykker med oplysninger og i hans udgave av kong Alfreds beretning om Ohtheres og Wulfstans rejser. Også for frisisk er hans sproglære (1825) grundlæggende.

Littauisk-lettisk har han i prisskriftet for første gang anviist den dem tilkommende plads som selvstændig gruppe i vor store sprogæt. Og den desværre meget korte avhandling om zendsprogets ælde slog med ett slag fast, hvor dette sprog hørte hjemme, og viiste den dengang almindelige tvivl om dets ægthed som persernes gamle sprog tilbage som fuldstændig ubegrundet. Det er vel kendt at han i samme avhandling angav tydningen av to bogstaver i den første kileskrift og dærved gav stødet til den fuldstændige læsning av disse hidtil helt

gådefulde indskrifter. — Rasks inddeling av og oversigt over de iransk-indiske sprog er så værdifuld at den i 1863 blev anset for værdig til udgivelse — fyrretyve år efter at den var skrevet (Tsk. f. filologi og pæd. 4. 117).

Hans to grammatikker over romanske sprog (spansk 1824, italiensk 1827) er ikke i samme forstand grundlæggende, men berigtiger på ikke få punkter ældre opstillinger; avsnittene om forholdet til latin med de vigtigste lydlove viser et klarere blik for disse overgange end vel sagtens nogen anden har haft, før Diez kort efter Rasks død begyndte udgivelsen av sin epokegørende „Grammatik der romanischen sprachen“ (1836), der på dette område udretter det Grimm vilde med sin „tyske“, men uden Grimms mangler.

Hermed er jeg vel færdig med denne korte oversigt over hvad Rask har udrettet indenfor vor egen sprogæt¹⁾, bortset fra den sammenfattende behandling i prisskriftet, som Holger Pedersen ikke betænker sig på at kalde „en sammenlignende grammatik for vor sprogæt, eller i det mindste en sammenlignende grammatik i svøbet, indeholdende spiren til både den sammenlignende böjningslære og den sammenlignende lydlære. — en sammenlignende grammatik, der i hele Rasks levetid blev uden konkurrent.“

Udenfor vor sprogæt må først nævnes Rasks arbejde med finsk og de dermed beslægtede sprog. Sammenligner man hans bestemmelse av slægtskabsforholdet her med hvad der findes hos de to største nulevende kendere, Vilh. Thomsen og E. A. Setälä, kan man ikke undgå at blive slået av, hvor forbavsende rigtigt og klart Rask har bedømt alt her, hvad der er særlig beundringsværdigt i betragtning av de få og ufyldstgørende fremstillinger man dengang havde av disse sprog. Rask bragte, navnlig gennem Renwall, flugt i studiet av finsk; det er hans navne på de mange kasus, der er blevet stående til nutiden. Hans Lappiske sproglære (1832), som især grunder sig på selvhør av en lap han fik til København, kan jeg ikke selv bedømme, men Vilh. Thomsen betegner den som „et av hans

¹⁾ Rask vaklede med hensyn til navnet for denne sprogæt, som han til sidst kaldte den „japetiske“. Nu er det almindeligste navn „indoeuropæisk“, tyskerne siger „indogermanisch“, det bedste og korteste navn forekommer mig at være „arisk“.

mærkeligste og genialeste arbejder“ og Setälä priser den som „udmærket“ og som grundlæggende bl. a. for den nøjagtige lydbetegnelse i disse sprog.

Hvad Rask har skrevet om tyrkisk og andre asiatiske sprog og deres slægtskabsforhold, er ikke særligt omfangsrigt og har næppe haft stor betydning, om end disse studier har kostet ham lange tiders arbejde. Kun skal her nævnes hans opdagelse av at de sydindiske sprog (av ham kaldt de malebariske, nu er det gængse navn de dravidiske: tamul, telugu o. fl.) danner en gruppe for sig uden slægtskab med sanskrit.

I sit korte liv har Rask altså fået tid til grundlæggende arbejder på så mange områder, at ingen av hans samtidige på langt nær er så omfattende eller dybtgående. Man har opkastet det spørgsmål, om han fortjente at nævnes som den sammenlignende sprogvidenskabs grundlægger eller dog medgrundlægger sammen med de to, der altid med rette nævnes i denne sammenhæng, Jacob Grimm og Franz Bopp; og det vil da være nødvendigt at undersøge hans forhold til disse to videnskabens stormænd, og især da den første, hvis vigtigste arbejdsområde falder sammen med det hvori Rasks betydning vel er størst, og som også personlig havde mange beröringspunkter med ham.

Jacob Grimm var et par år ældre end Rask, men hans vej til disse studier var en hel anden end Rasks: først jurist, så diplomat, så bibliotekar. Hans første selvstændige arbejde kom samme år som Rasks første (1811); det handlede om den tyske middelalders digte. Poesi og folkeminder var genstanden for hans første studier og kærlighed, hvad der har præget hele hans virksomhed, i visse henseender til fordel for den, men måske også nu og da til skade. Der klæber let ved den dengang nye videnskab om de folkelige overleveringer noget tåget, en mystisk tro på folkeånden som et digterisk urdyb, hvis skatte det gælder at hæve; og ædruelig kritik har ikke altid særpæget „folkloristernes“ teorier — heller ikke altid Grimms. Interesse for rent grammatiske spørgsmål synes han fra først av ikke at have haft; den ser ud til for en stor del at være vakt ved Rasks Vejledning av 1811, som han anmeldte (se Raumer s. 449). Og selv i årene dærefter stod hans behandlingsmåde av sproglige spørgsmål ganske på det attende århun-

dredes standpunkt, og han skriver flere ting (se smst. 451), som Rask ikke engang i sin skoletid kunde ha tænkt. Men Grimms indsigt i sproglige ting voxer mer og mer, og han fatter da planen om den storslåede „Deutsche grammatik“: ordet „deutsch“ omfatter efter hans sprogbrug det der nu hyppigst kaldes „germansk“, det som Rask kaldte „gotisk“ og som, da begge disse udtryk er tvetydige, helst må kaldes med et helt nyt navn som det av Gudmund Schütte foreslåede „got-tonsk“. Grammatikken begynder med gotisk (Rasks mæsogotisk) som det ældste sprog i denne sproggruppe og går så historisk gennem oldisprog som oldhöjtyisk, oldsaxisk, angelsaxisk, oldfrisisk til de tilsvarende senere og seneste sprogtrin. Et tykt bind udkom i 1819; det var næsten avsluttet, inden Rasks store arbejder fra 1817 og 18 kom Grimm i hænde: i en efterskrift omtaler han dem med den største beundring. I et brev av 5.7.18 skriver han til Benecke: „Et lige erholdt prisskrift av Rask . . . kan jeg ikke noksom rose for Dem. Det er fuldt av de skarpsindigste og rigtigste tanker; det har glædet mig i høj grad at have fundet og opfattet meget på samme måde. Bogen fortjente at oversættes på flere sprog“. Den 14.6.19 skriver han til samme: „Endelig har jeg opdrevet Rasks angelsaxiske grammatik, et fortræffeligt værk, hvorav man kan lære meget og også berigtige og udvide meget i mine angelsaxiske opstillinger. Dog glæder jeg mig ved overensstemmelsen i hovedsagerne. Denne Rask har et sandt sprogsjensni og skal nu også i Petersborg ha udarbejdet en sanskritgrammatik, hvori meget tar sig anderledes ud end i de ostindiske og engelske [hvorfra har Grimm dette? bogen blev som bekendt aldrig færdig]. Hvis han bliver i live, vil han sikkert yde meget over al forventning.“ Ligeså i et brev av 13.11.19 til F. H. v. d. Hagen (se Anzeiger für deutsches altertum XI, 1885 s. 95), hvor det hedder: „Imidlertid lærer jeg meget nyt av Rasks angelsaxiske grammatik, av den svenske udgave av hans islandske og av hans prisskrift; denne Rask er på nogle punkter lærdere og dygtigere end alle vi“.

Følgen blev at Grimm i 1822 udsendte anden fuldstændigt omarbejdede udgave av første bind, hvori det av Rask lærte blev optaget og på mange punkter videreført. Det er i virkeligheden denne nybearbejdelse av første bind der blir bestem-

mende for historisk gottonsk grammatik i den følgende tid. Men allerstørst indflydelse får den dær gennemførte fremstilling av den såkaldte lydfor skydning (lautverschiebung), hvorav der ikke var det svageste spor i udgaven av 1819. Grimm har fået æren for denne opdagelse: „Grimms gesetz“ kaldtes den tit, og i engelske værker kan den endnu findes benævnet „Grimm's law“ og prist som en av sprogvidenskabens største triumfer.

Nu er det bekendt, og indrømmes av alle, at alle de herhen hørende overgange: lat. gr. $p = \text{gottonsk } f$, $t = \text{þ}(\text{th})$, $k = h$ osv., findes enkeltvis i Rasks prisskrift s. 169 f. med velvalgte eksempler; kun på et enkelt punkt ($b = b$) begår han en fejl, der dog er højst ubetydelig fordi der næsten ingen ord fandtes i grundsproget som begyndte med den lyd. Grimm har samlet flere eksempler og så har han sat det hele i system med samt den videreførelse som har fundet sted i oldhøjtysk, og som Rask også havde set men blot behandlet på et andet sted (P 68 f.). Nu har Paul naturligvis ret, når han (Grundriss I 86) sier at Grimms fortjeneste, at ha bragt enkelthederne ind under en almindelig formel, ikke må undervurderes: „det er ikke ligegyldigt om man siger: kh er blevet til g , th til d , ph til b , eller: aspirata er forskudt til media. Ti den sidste udtryksmåde indeholder erkendelsen av at de tre fænomener beror på een og samme proses“. Men på den ene side indrømmer Paul selv at rækkefølgen hos Rask viser hen til en almindelig formulering; og på den anden side er han nødt til at føje til, at Grimms formel ganske visst trængte til en væsentlig berigtigelse. Navnlig ved et højst ufonetisk misbrug av ordet aspirata får Grimm det nemlig til at se ud som om de to med århundreders mellemrum foretagne forskydninger var et „kresløb“, der avsluttes „fordi sprogånden har fuldbragt sit løb“ (kan nogen tænke sig noget herved?), og dette sættes på en mystisk romantisk måde i forbindelse med „tyskernes voldsomme fremskridt og frihedstrang, hvormed middelalderen indledes“; „lige til deres sprogs inderste lyd stræbte de fremefter“ osv. Den slags fantasterier retfærdiggør næsten E. Jessens hårde dom (T. f. filol. og pæd. 2. 167): „Grimm har ikke fremhjulpet denne undersøgelse; han har kun ført den i det

værste vilderede ved den floskel hvori han har villet formulere både forholdet mellem germanisk og andre jafetiske sprog og det mellem höjtysk og andre germaniske.“

En senere dansk forsker av rang, Holger Pedersen, har ved en i enkeltheder, som der her ikke er plads til, gående fremstilling sammenlignet Rasks og Grimms behandling av disse lydskifter og kommer til det resultat: „Fremstillingen av den germanske lydforskydning hos Grimm har altså ingen fortrin fremfor Rasks fremstilling; ved den höjtyske lydforskydning arbejder Grimm ganske visst med et langt større materiale end Rask, men magter det ikke. Tilbage er da blot det spørsmål, om Grimm klarere end Rask har set disse loves store betydning. Dette er dog ingenlunde tilfældet . . . Der er ikke tale om større skarphed [hos Grimm], men om større bredde. Og da dét er givet, at Grimm har læst Rasks udvikling om dette æmne på en tid, da han selv befandt sig i fuldstændig uklarhed, er det ikke rigtigt at betegne lydforskydningsreglerne som „Grimms lov“. Det er Rasks lov. Rask har krav på at anerkendes som den første indoeuropæiske sprog-sammenligner, der har haft øjet opladt for lydlovenes betydning.“

Grimm har da lært overmåde meget av Rask; Rask dærimod omvendt intet eller lidet av Grimm. Da han kom hjem fra sin store rejse og forefandt Grimms grammatik (bind I), var han med selvlærers stædighed for fastgroet i sine opfattelser til at se alt det virkelig gode i Grimms bog og hele behandlingsmåde. Han kunde væsentligt kun få fat på fejlene eller hvad der tog sig således ud fra hans synspunkt. Denne modstrid kom frem, da Grimm havde anmeldt Rasks frisiske sproglære. Rask svarede igen, og som ovenfor nævnt, med stor bitterhed. Sandt og falsk er blandet sammen i denne artikel, så at man skiftevis må gi hver av parterne ret. Rask har uret i sin påstand, at den åbne (svage) deklinasjon er den samme som latinsk 1ste og 2den, og navnlig i hele opfattelsen av de germanske vokalers længdeforhold, idet han her hele sit liv hang fast i forestillinger, der var udledte av spesielt nysislandske udtaleeendommeligheder, som han bildte sig ind var oprindelige. Her har Grimm ved under ett at ta alle de gottonske

sprog til behandling (og for ældre tysks vedkommende støttet til Lachmann) fået den rette historiske opfattelse. Men Rask har ret i at hans egen kasusrække (nom., akk. osv.), som han allerede i Stockholm var glad over at finde hos de gamle in-dere (Angels. sprl. 39), var naturligere end den för gængse (nom., gen., dat., akk.), som mange i Tyskland har fastholdt til nutiden. Rask har også ret i sin indvending mod hele Grimms ordning av sprogene („blandede ind i hinanden ligesom en uhyre bunke kort“), hvorved det sammenhørende splittes ad, så at man ikke ser den historiske sammenhæng: ind mellem oldengelsk (angelsaxisk) og middelengelsk skydes således oldfrisisk, oldnordisk, middelhöjtysk, middelnederlandsk, og en tilsvarende række sprog skydes ind mellem middelengelsk og det dog umiddelbart samhörende nyengelsk. Grimm har ingen sans for overskuelig fremstilling, også rent typografisk er hans bog et uhyre; medens Rask som den store systematiker også i det ydre altid stiller hver ting på sin rette plads og lægger stor vægt på en anskuelig fremstilling ved adskillelse mellem væsentligt og uvæsentligt.

Rasks stil er i overensstemmelse hermed altid ligetil, altid klar og knap. Hvert ord og hver sætning står på sin rette plads, man veed altid hvor man har ham og hvor han vil hen. Man har helt igennem en velgörende følelse av at udtryksmåden er lagt nöje og omhyggeligt til rette, så at det vanskeligste stof er fremstillet så let for læseren som ordvalg og sætningsföjning tillader. Det hele føles som naturligt og jævnt, i hvert fald aldrig skruet eller søgt. Danske ord foretrækkes i vidt omfang, dog uden synlig sky for ord av fremmed oprindelse, hvor de er nödvendige eller naturlige. Men kraften i Rasks stil vil måske av nogle føles som törhed; der er få sammenligninger og ingen digterisk udsmykning, ingen flugt og dristig fantasi. Dette findes därimod tit i Jacob Grimms stil, der rent kunstnerisk set er skönnere end Rasks, men hvor man så også til tider (især i sådanne avhandlingar som den om sprogets oprindelse, eller hvor hans tyske nasjonalfølelse kommer stærkt frem) kan ha en følelse av at de digteriske billeder og ordenes musik tar magten, så at vi istedenfor klare tanker får mystiske tågeskikkelser. Grimm er romantikeren, Rask realisten og klassikeren.

En dybtgående forskel viser sig også i Grimms lyst til at konstruere ikke-overleverede former, som når han bebrejder Rask at han ikke har opført nogen frisisk genitiv *his* til *he*, hvor Rask med sin ædruelige virkelighedssans har let ved at vise, at man med nøjagtigt samme bevisgrunde kunde hævde at der til tysk *ihn, ihm* hører en genitiv *ihs*. Her træffer vi en egenhed, der måske i endnu højere grad særtegner den følgende tid i sprogvidenskabens historie end Grimm, skönt der er meget av det hos ham: man vil gøre sprogene mere snorlige end sådanne menneskelige virksomheder nu almindelig er i virkeligheden, man taler om „strengoldhöjtyisk“, hvormed menes et intetsteds forefundet sprogtrin, hvor alle teoretikernes regelmæssigt udviklede former græsser sammen i den skønneste harmoni, og ligeså på andre områder. Det er klart at der herved, og ved konstruksjonen av „urformer“ åbnes en dør for uvidenskabelig vilkårlighed, og at ædru forsken må være yderst forsigtig med antagelser der går ud over det historisk overleverede.

Den indvending hos Rask mod Grimms navne „stærke“ og „svage“ om de to hovedklasser av gottonske verber (som i *drikker drak* og *lever levede*) er også i og for sig berettiget, at det snarere skulde være omvendt, fordi de „svage“ er de „herskende“, der efterhånden trækker flere av de stærke over til sig, ligesom alle nydannelser går efter den böjning. Men Grimms navn blev alligevel det sejrende — selvom vel ingen nutildags vil godkende Grimms grund til navnevalget, at ved de stærke verber var „roden istand til ved egen kraft at skabe sig en fortidsform,“ medens de svage måtte gribe til noget udefra for at danne en sådan. Grimm såe overhodet en poetisk, ægte ur-tysk verbal-kraft i avlyd, hvad der ledte ham vild også i orddannelseslæren, hvor han konstruerede uvirkelige verbalrødder for at forklare avlyden, hvor en sådan fandtes udenfor verberne¹⁾.

Nogen tid efterat andet bind av Grimms grammatik var ud-

¹⁾ Grimm brugte som bekendt de samme navne om deklinaçõesklasser ved navneordene; her gives som grund til navnet „svag“, at disse ord griber til et i sig betydningsløst *-n* i visse kasus. Hverken han eller Rask såe, at dette *-n* oprindeligt hørte med til stammen, men var faldet bort i nominativ, ganske som det er i latin *homo*, sml. genitiv *hominis*.

kommet, benyttede Rask lejligheden til i et engelsk tidsskrift (*Foreign Review*, marts 1830) at bedømme det sammen med N. M. Petersens sproghistorie, hvorved han priser sin danske disipels værk på det tyskes bekostning og navnlig (med rette) fremhæver, hvor meget der er vundet ved at behandle hvert sprog for sig i den historiske udvikling (SA 2. især 461 ff.). Med sikker, men i højeste grad uskånsom hånd, sætter han fingeren på den store svaghed i Grimms vidtløftige orddannelseslære, hvori meget er iblandet som aldeles ikke fortjener dette navn og egentlig intet steds hører hjemme, således når ord som *bæn-k*, *stor-k*, *fol-k*, *vær-k* osv. (jeg sætter danske former ind for de engelske) avdeles på den nævnte måde og *k* betragtes som avledsændelse, uden at der spørges om *bæn*, *stor*, *fol*, *vær* osv. da er virkelige rødder i noget sprog eller betyder nogetsomhelst, eller om *k* er en virkelig endelse og hvordan den ændrer ordets tyd. Rask slutter med de hårde, men ikke uberettigede ord: „Det gör os ondt at sige at megen lærdom, skarpsindighed og flid er bortøst i dette bind til ringe eller ingen gavn, eller i det mindste at det synes i udførelse og nytte at stå langt under dets forgænger.“

Medens der altså mellem Rask og Grimm er det forhold, at Rask, skönt yngre, på det sproglige område fra først av er Grimms lærer, men at disiplen fører læren videre og på grundlag av det lærte går sine egne veje, som læreren ikke kan følge, hvorved denne kun fæster sit øje på fejlene og er helt blind for fortrinnene — så kan der ikke siges at være noget lignende forhold mellem Rask og Bopp. Det værk av den sidstnævnte, der stadig anføres som det hvormed han blev skaber, eller medskaber av den sammenlignende sprogvidenskab, „Über das conjugationssystem der sanskritsprache in vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen sprachen“ udkom 1816, mens Rask var i begyndelsen av sin store rejse, og jeg kan ikke hos Rask finde noget spor av at han har kendt eller er påvirket av det. Bopps hovedværk, „Vergleichende grammatik“, udkom i 1833, altså efter Rasks død, og det er først i anden udgave 1857, at han er bleven opmærksom på at læren om lydfor skydningen, som han tidligere havde tilskrevet Grimm, allerede var fremsat „kurz und

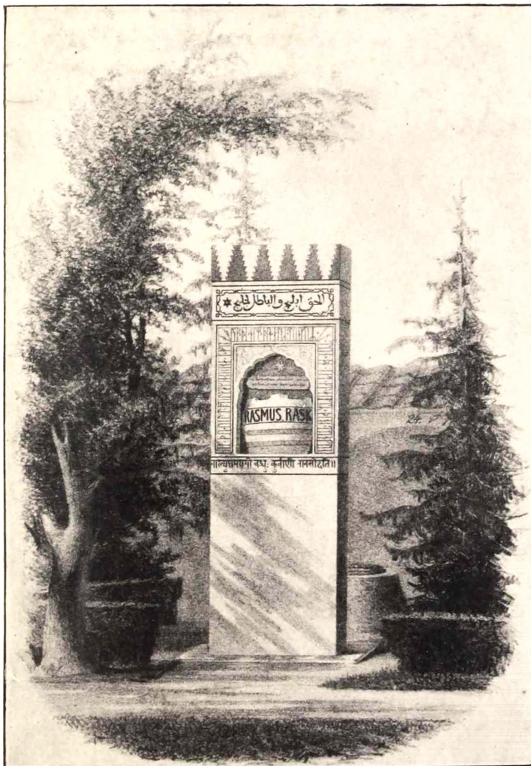
bündig“ av Rask för fremkomsten af Grimms grammatik. Det fælles hos dem, fremhævelsen av det grammatiske systems vigtighed ved bestemmelsen av sproglægtskab og den i enkeltheder gående sammenstilling av böjningsendelser, er altså fremkommet hos hver av dem uafhængigt av den anden. Men ved siden av store ligheder er der store forskelligheder. Medens Rask tog den lange besværlige vej over Ruslands stepper og Persien til det virkelige Indien for dær at studere de nu talte sprog og gennem dem trænge ind til de gamle skrifter, tog Bopp den kortere vej til England til India House's håndskrifter og kom derved Rask i forkøbet med at skrive en sanskritgrammatik; og dette sprog blev hos ham og gennem hans indflydelse for lange tider grundlaget for det sammenlignende studium av vor sprogæts grammatik, medens Rask var nået til sine betydningsfuldeste resultater uden det. Bopp savnede i virkeligheden Rasks dybe blik for lydovergangenes betydning (Holger Pedersen stiller ham i den henseende endog under Grimm og gir mange oplysende eksempler på mærkeligheder hos ham: „hans lydhistoriske praxis er vælling“); heller ikke havde han Rasks sikre instinkt med hensyn til sproglægtskab, så at han stillede persisk og tysk sammen og som bekendt tog fuldstændig fejl i sin opfattelse av malajisk som beslægtet med arisk. På et andet område (som Holger Pedersen ikke går ind på) skadede han efter min mening videnskaben for lange tider, idet han nemlig, vildledt av de indiske grammatikers lære om rødder, vilde se verbalrødder overalt og således forklarede en del endelser som opståede ved tilføjelsen av verbalrødder som *as* 'at være' (*s* i græsk futurum på *-so* og i aorist på *-sa*, *r* i lat. konjunktiv *-rem*) eller *bhu* 'at være' (lat. *-bo* i *amabo*, *-bam* i *amabam*) osv. Ingen forklaring blev givet på den tydlige overgang fra et så abstrakt begreb som 'at være' til tidsbetegnelse osv. Men alligevel beundrede samtiden disse forklaringer, og man mente gennem dem at være kommet på spor av urmenneskenes tankegang og de grammatiske betegnelsers oprindelse. Endnu i 1869 og 1870 betegner Benfey (377) og Raumer (464) de nævnte forklaringer som „glimrende opdagelser“ og „en række av hans vigtigste opdagelser“ — nutildags vil der vel næppe findes en eneste sprogforsker der helt tror på dem; selvom ingen anden fyldest-

gørende forklaring er fremkommet på de nævnte lyd -s- og -b-, foretrækker man nu at være sin uvidenhed om deres oprindelse bekendt fremfor Bopps skinforklaringer. En række former, hvor Bopp også såe roden *as* 'at være', var allerede dengang forklaret bedre og på den utvivlsomt rigtige måde, nemlig den nordiske passiv på -s, hvori både Grimm og Rask (uafhængigt av hinanden?) såe det sammensmeltede reflexiv-pronomen *sik*: *findes* av *finde sig* osv.¹). Rask har i hele sin forskning sine fødder på virkelighedens bund og indlader sig ikke paa den slags fantasiforklaringer, som Bopp bragte på moden.

Når man sammenligner de tre samtidige Bopp, Grimm og Rask, da må man for at være retfærdig skelne mellem en mands betydelighed og hans betydning. Ved det sidste forstår jeg den indflydelse han faktisk får på sin samtid og eftertiden; og i den henseende står de to tyskere langt over Rask. Dette skyldes bl. a. den omstændighed at de ved at skrive på tysk strax fik en langt større læsekreds end Rask kunde få, da alle hans hovedværker er skrevet på dansk. De to tyskere havde også gunstigere livsvilkår; og de levede længe nok til at fuldføre deres store samfattende værker, *Deutsche grammatik* (hvis værdifuldeste dele udkom efter Rasks død) og *Vergleichende grammatik*, begge endog i flere udgaver. Grimm blev 78 og Bopp 76 år, medens Rask døde inden det fyldte 45nde år. Hertil kom, at Bopp og Grimm holdt sig til de sprog der lå i eller ved midtpunktet av interessen, medens Rask foruden sit arbejde på samme område spredte sig over mange andre sprog (lappisk, akra, aleutisk osv.); ikke engang Rasks egentligste særfag, det nordiske, er jo centralt fra et almeneuropæisk standpunkt på samme måde som Grimms tysk. Det blev derved Bopp og Grimm, der satte deres præg på sprogforskningen, og det ikke alene i deres eget hjemland.

Men det havde sikkert været bedre, om sprogforskningen på avgørende punkter havde været mere præget av Rasks ånd end av hans to samtidiges. Ett punkt vil jeg her tillægge den allerstørste betydning. Medens både Bopps og Grimms

¹) Grimm allerede 1812, se Raumer 450; Rask i Prisskr. 138 og udførligere 273 f., se også avhandlingen om de danske endelser (S. A. 1. 244, 2. 417) — mærkeligt nok ikke omtalt i Anvisning 1818.

Gravmælet på kirkegården

forskning beskæftigede sig næsten udelukkende med døde sprog, som studeres gennem manuskripter, gir Rask sig i videste udstrækning og på mange områder i lag med det virkelige sprog som det tales i nutiden; han får mennesker der taler dem, hen til sig i København (en lap, akraneger) eller rejser selv til stedet hvor sproget tales (Island, Sverrig, Finland, Rusland, Kaukasus, Persien, Indien); og på sine rejser nøjes han ikke med landets eget sprog, men benytter lejligheden til fx i Petrograd at høre aleutisk og armensk, i Indien portugisisk. Hans bøger og avhandlinger er dærfør rige på førstehåndsiagttagelser, som man forgæves vil søge i de to andres arbejder, der kun gir sig av med „sprog på anden hånd“. Dette er især øjensynligt med hensyn til Rasks og Grimms modersmål: Grimm har i sin „Deutsche grammatik“ intet der på langt nær kan stilles sammen med de mangfoldige iagttagelser av dansk talesprog, der især findes i Rasks retskrivningslære. Ja hvad mere er, Grimm er på den underligste måde hildet i fejl, hvor han prøver at sige noget om lyd, som i hans nu ligefrem bebyggede indledning til første bog „von den buchstaben“, hvor det hedder: „I vort ord *schrift* fx udtrykker vi otte lyd med syv bogstaver, idet *f* står for *ph*“ — hvor det rigtige naturligvis er fem lyd udtrykt med syv bogstaver. Her har Grimm drevet det historiske synspunkt ud i en ganske uhistorisk karakter. Andre lignende udtalelser hos Grimm er fremdragne hos Holger Pedersen s. 48.

Det kan da siges at Grimm har skadet iagttagelsen av talesproget istedenfor at bringe den i kurs i sit fædreland. Betegnende i så henseende er den skæbne der blev K. M. Rapp til del. Han besøgte Rask i København og fik en „yderst befrugtende undervisning“ hos ham; hans prisskrift blev „den første bog der indviede mig i den nyere filologis hemmeligheder“. I sit store værk „Physiologie der sprache nebst historischer entwicklung der abendländischen idiome“ (4 bd. 1836-41) søgte Rapp da at lægge iagttagelsen av talesprog til grund også for historisk sprogbetragtning og ydede virkelig i mange henseender værdifuldt arbejde, men det faldt ikke i god jord i Tyskland. Om Grimms grammatik udtaler han sig med stor beundring, blot ikke på lydlærens område. Efter sin hjemkomst fra Danmark lærte han den at kende og siger: „Grimms bog-

stavlære slugte jeg nu, på den ene side med en sygelig ulvehunger (heisshunger) efter alt det meget nye, jeg havde at lære, men på den anden side med brændende indvolde i anledning av de lige så talrige ting der stred imod alle mine tidligere undersøgelser over sproglydenes natur; hvor meget jeg derfor end følte mig tiltrukken ved læsningen, så gjorde den mig dog utrolig ulykkelig“. Rapp kom ved sin kritik av Grimm på kant med den herskende retning i tysk sprogvidenskab, og hans værk blev helt tiet ihjel; det nævnes ikke en gang i Raumers *Geschichte der germanischen philologie* og var, som jeg har erfaret, helt ukendt for tyske fonetikere, da jeg i min *Fonetik* (1897) og i tidsskriftet *Die neueren sprachen* (XIII, 1904) drog det frem fra ufortjent glemsel.

I et nyligt afholdt foredrag „Comparative Philology and the Classics“ av den bekendte sprogforsker Carl D. Buck som formand for the American Philological Association (se dens *Transactions* bind 47, 1916) undersøger forfatteren de grunde der tidligere bevirkede at klassiske filologer holdt sig borte fra og nærede mistillid til sammenlignende sprogvidenskab, idet han hævder at disse grunde ved denne videnskabs udvikling i de seneste årtier er bortfaldne, så at klassikerne nu ikke længer behøver at se skævt til sprogsammenligning. Det er nu interessant at lægge mærke til hvori han ser disse i den sidste tid afhjulpne mangler ved det nittende århundredes sammenlignende sprogvidenskab. I første række nævner han, at den tidligere var mere spekulativ, men at man nu har opgivet forsøg som Bopps på at forklare böjningsendelsernes yderste oprindelse. „De allerfleste sprogsammenlignere nutildags gir sig fortrinsvis av med de konkrete problemer der knytter sig til den historiske periode eller dog tiden umiddelbart forud for den. Vi lever i en realistisk alder“. — Men denne realisme har netop sit store forbillede i Rask.

Den anden betydningsfulde ændring, siger Buck, er det at sanskrit er stødt fra tronen og at græsk har fået en langt mere dominerende plads. Man tror ikke længer at man nødvendigvis indsuger sammenlignende sprogvidenskab ved at drikke et dybt drag i sanskrit, eller at sanskrit er så tro et billede av

ursproget som man tidligere indbildte sig. — Også her står Rask nutidens synsmåder nærmere end den gamle sammenlignende skole gjorde.

Endelig, siger Buck, havde man før en følelse av at sammenlignende sprogforskere var dårlige filologer i dette ords almindelige forstand og manglede den nøjagtige og kritiske kendskab til kilderne, der var så højt udviklet i klassisk filologi. Men heri er der sket en forandring, idet sammenlignerne nu altid har et særiigt område, som de dyrker med filologisk nøjagtighed. — Også her kan det anføres, at Rask virkelig var en fremragende filolog på det islandsk-oldnordiske område. Man vil forstå at da jeg læste Bucks foredrag på et tidspunkt, da jeg var dybt i studiet av Rasks værker, kom jeg til at mindes ham ved ethvert punkt og til at tænke på, hvor heldigt det vilde ha været, om Rask havde dannet en europæisk skole istedenfor eller ved siden av og i sambejlen med Grimms og Bopps skole. Måske tør det siges, at når danske sprogforskere nu nyder så stor agtelse i udlandet og netop prises for egen-skaber som kritisk besindighed og ædruelighed foruden vidsyn og omfattende kundskaber, så hænger det vel nok, delvis i alt fald, sammen med at de alle direkte og indirekte har lært så meget av Rask: de fleste av dem er vel netop gennem hans lysende eksempel kommet ind på den bane, hvor de har udrettet deres livs værk.

Endnu ett vil jeg fremdrage: på et tidligt tidspunkt av sprogforskningens udvikling udtalte Pott (Zählmethode 229), at den *komparative* (sammenlignende) sprogvidenskab burde suppleres ved en *separativ* (skelnende) sprogforskning. Der var virkelig i begyndelsen en fare for at man over lighederne i sprogene skulde overse ulighederne; så at det hele blev rodet sammen i en ur-pærevælling. Men også her undgik Rask med sit usædvanligt skarpe blik for hvert sprogs særpræg det skær, som den unge videnskabs dyrkere ikke altid holdt sig klar av.

Når jeg her har fremhævet Rasks fortrin, måske lidt vel meget på bekostning av hans store samtidige i Tyskland, så ligger det dog fjernt fra mig at betragte ham som fejlfri i enhver henseende. Nogle av hans skævsyn har jeg allerede nævnt: og i det hele blir man ved at se på sprogforskningens

historie ikke sjældent slået ved at se, hvor langsomt den rette erkendelse baner sig vej. Rask fremhæver stærkt historiske synspunkter, men hvor uhistorisk er dog ikke hans syn på mange områder, som når han i den angelsaxiske sproglære s. 15 omtaler *v* (*w*) i ags. *vritan*, *vráð* som sat til i sammenligning med de islandske former *rita*, *reiðr* (sml. prisskrift s. 53). Den slags udtryksmåder hænger sammen med hele det praktiske tilsnit av hans sproglærer og er altså forsåvidt et levn fra den tidligere eneherskende opfattelse av grammatik; medens vi nu er klare over at i sådanne tilfælde er den fyldigere form den ældre; *v* er faldet bort på islandsk (ligesom senere på engelsk, uagtet skriften har beholdt *w*: *write*, *wroth*), men bevaret i dansk *vred*. Rask fremhæver i sit prisskrift — og det er een av hans vigtigste opdagelser — hvor sjældent det er at grammatiske bestanddele lånes fra sprog til sprog i modsætning til den lethed, hvormed enkeltord kan lånes; og dog betænker han sig ikke på av og til at anta lån, som vi kun har hovedrysten til overs for, som når den græske endelse *-then* (som i *ouranóthen* 'fra himlen') menes at være lånt fra den tyrkiske endelse *-den* 'fra' (SA 2.282 o. a. st.), eller når hollandsk *hun* 'deres' antages at stamme fra kymrisk *hwymt* 'de' eller av *hun*, *hunan* 'selv' (SA 3.210). Den slags mangel på overensstemmelse med sine egne bedste prinsipper træffes vel nu og da hos alle, selv hos de bedste.

Rasks eftermæle i den sprogvidenskabelige litteratur kunde der være grund til engang at gå efter i enkeltheder; her skal jeg indskrænke mig til et par bemærkninger for at udfylde hvad ovenfor er bemærket om Grimms tidlige og Bopps sene anerkendelse. I Benfeys „Geschichte der sprachwissenschaft und orientalischen philologie“ (1869) nævnes Rask flere gange rosende, men dog kun i forbigående og uden at hans sande storhed rigtig opfattes. Dærimod får han en lang og sympatisk og virkelig helt igennem retfærdig omtale i Raumers „Geschichte der germanischen philologie“ (1870) ligesom i den for en stor del herpå hvilende fremstilling i Pauls Grundriss der germanischen philologie I (1891). Han omtales med anerkendelse hos Max Müller og Whitney, men der er unægtelig noget bagvendt i omtalen av ham hos Sayce (Introd. to the Science of Language, 1880, 1. 52 f.) der priser hans zend-

arbejde, men ellers lar ham følge Grimms, Bopps og Potts eksempel, ligesom Grimm nævnes som den der „handlede klogt og videnskabeligt ved at begynde med de levende sprog, hvis lydlære og udtale, al virkelig sprogvidenskabs skelet, kan kendes fuldt ud“ (Grimm!). Italiæneren Trombetti (*Come si fa la critica*, 1907, s. 41) skriver: „Streng metode fik Bopp aldrig, og i videnskabelig skarphed blev han langt overgået av danskeren Rask, der samtidigt med Bopp og helt selvstændigt havde erkendt slægtskabet mellem de germanske sprog og græsk, latin og lettisk-slavisk.“ — At Rask får både en fyldig og retfærdig bedømmelse i de to danske fremstillinger av sprogvidenskabens historie, siger sig selv. (Vilh. Thomsen og Holger Pedersen, Universitetsprogrammer 1902 og 1916, sml. også Finnur Jónsson, smst. 1918).

Som samfat av dette afsnit kan måske siges, at omend Bopp og Grimm fik langt større betydning for den unge sprogvidenskabens retning og metode, så var Rask ingenlunde den mindst betydelige av de tre. Og noget av det værdifuldeste i hans virksomhed skyldtes netop måske dette, der skuffede hans samtid: hans valg av opgaver efter hjemkomsten, da man ventede av ham noget fjernt-østerlandsk-romantisk og han isteden gav noget nært-vesterlandsk-realistisk. Ser han end uhistorisk på mange spørgsmål, så er han dog medskaber av den historiske sprogforskning, ligesom han, uagtet han tit med sit skarpe blik for sprogenes forskellighed er „separativ sprogforsker“, dog i sit prisskrift har lagt det sikre grundlag for den komparative sprogforskning. Men i hvert fald søger hans vidsyn i sprogenes verden og hans skarpsyn i deres behandling til alle tider sin lige.

Ved Københavns universitet fik han ved tidernes ugunst kun virket lidet direkte som lærer. Men gennem sine bøger og avhandlinger og ved sit lysende eksempel har han virket mægtigt på slægtled efter slægtled av danske sprogforskere og fortjener derfor at nævnes i første række blandt danske videnskabslærere.

Det er da også med fuld føje at hans navn er blevet knyttet sammen med hans store samtidige naturforsker Ørsted i det Rask-Ørsted-fond, som man i år har foreslået oprettet, for at Danmark gennem det kan bidrage sit til at hele de sår, den

nuværende ulykkelige verdenskrig har slået i det internasjonale samvirke mellem videnskabsmænd. Rasks område, de mange forskellige sprogs brogede verden, var i højeste grad internasjonalt; men hans følemåde var i udpræget grad dansk-nasjonal. På samme måde vil det gennem det efter ham og Ørsted opkaldte fond forhåbentlig i fremtiden blive muligt at virke kraftigt for internasjonalt samarbejde og netop dærgennem at bidrage til at hævde vort lille lands ære og betydning i nasjonernes kres: den sande omfattende forsonende internasjonanisme på grundlag av en sand, varmhjertet, men ikke snæversindet nasjonalfølelse!

KILDER

- Rasmus Rask, forskellige skrifter. Forkortelse: P=Prisskrift 1818.
Samlede tildels forhen utrykte afhandlinger af R. K. Rask, udg. af
H. K. Rask, Kbh. 1834—38. — Forkortes: SA. — I første bind
findes:
- Bidrag til forfatterens [Rasks] levnet, af N. M. Petersen. (Også trykt
i Samlede afhandlinger af N. M. Petersen I 1870). Forkortet NMP.
- P. E. Müller, Biographiske efterretninger om professor R. Chr.
Rask. Særskilt aftrykt af Dansk litteraturtidende. Kbh. 1833. For-
kortet PEM.
- R. J. F. Henrichsen, Rasmus Rasks skoleliv. Indbydelsesskrift fra
Odense katedralskole 1861.
- Th. Benfey, Geschichte der sprachwissenschaft und orientalischen
philologie in Deutschland. München 1869.
- R. v. Raumer, Geschichte der germanischen philologie. München
1870.
- Karl Verner og Vilh. Thomsen. Nogle Raskiana. Nord. tidskr. f.
filologi og pædagogik, ny række I 284 ff. Kbh. 1874.
- N. C. L. Abrahams, Meddelelser af mit liv, udg. af Arthur Abra-
hams. Kbh. 1876.
- Briefwechsel der gebrüder Grimm mit nordischen gelehrten, herausg.
v. Ernst Schmidt. Berlin 1885.
- F. Rönning, Rasmus Kristian Rask, et mindeskrift. Kbh. 1887. For-
kortet: Rö.
- Vilhelm Thomsen, Rasmus Kristian Rask (1787—1887). Nord. tid-
skr. (Letterst.) 1887 s. 593 ff.
- Briefe der brüder Jacob u. Wilh. Grimm an G. F. Benecke, herausg.
v. Wilhelm Müller. Göttingen 1889. (I andre udgivne samlinger
breve fra og til Grimm har jeg intet fundet af interesse om Rask.)
- Kr. Kälund, Bidrag til R. Rasks lævned. Dania IV. Kbh. 1897, s.
129 ff. (Dania nogle steder forkortet: Da.)
- Vilh. Thomsen, Sprogvidenskabens historie. Univ-progr. Kbh. 1902.
- Carl S. Petersen, Et bidrag til Rasks levned. Dania X, Kbh. 1903
s. 155 ff.
- Holger Pedersen, Et blik på sprogvidenskabens historie. Univ-progr.
Kbh. 1916.
- Andre kilder, der kun er benyttede et enkelt sted, angives på ved-
kommende sted.

De anførte steder meddeles i originalens sprogform, men ikke i dens retskrivning.

Der findes desværre ikke noget helt godt *portræt* av Rask. Fra hans levetid har vi kun ett, det som står foran Stockholmer-udgaven av Sæmunds edda og fremstiller ham som ganske ung; man kommer næsten til at tænke på fortællingen om, hvordan han på Island besøgte præsten Helgason forklædt som islandsk bondedreng. N. M. Petersen siger: „hans træk vare meget ungdommelige, og antog først i hans sidste lidelsesår en større skarphed; i hans öjne og ansigtstræk lå megen forstand, udtryk som ere gåede tabte i det eneste portræt man har av ham.“ I 1844 udkom „Beretning om gravmælet over prof. R. Rask“ med et nyt billede, hvorom det hedder: „Portrættet er tegnet på sten av herr Monies, med et par opgivne småforandringer efter det eneste, desværre höjst tarveligt udførte portræt, der gives av Rask (i hans udg. av den ældre edda, Stockh. 1818); man troede ikke at burde forsömme lejligheden til, medens den avdødes ansigtstræk endnu ere i manges erindring, at forsøge, hvorvidt et portræt av ham kunde lykkes“. Man er vel berettiget til herav at slutte, at de tre udgivere (K. Gislason, M. Hammerich og P. G. Thorsen), der vel alle har kendt eller dog set Rask, fandt dette billede mere lignende end edda-portrættet. Det viser os Rask nærmest som den forlæste professor.. Et tredje billede gives i Edgar Collins „Fremragende danske frimurere“ 1872 (også i Illustr. tidende 20. nov. 1887); det gör et höjst uægte indtryk og er kun en pyntet „forbedring“ av billede nr. 2 med rundere kinder og et næsten verdensmands-udtryk.

Billedet av barndomshjemmet er taget fra det nævnte nr. av Illustreret tidende.

*

*

*

Jeg benytter her lejligheden til at udtale en hjertelig tak til bibliotekar Carl S. Petersen, der på forskellig måde har hjulpet mig ved udarbejdelsen av dette lille mindeskrift.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
I. Barndom.....	5
II. Ungdom	9
III. Rejsen	28
IV. Hjemme	45
V. Vurdering.....	61
Kilder	79

FOLKETS FØRERE

EN RÆKKE LEVNEDSSKILDRINGER

Udgivne af Folketingsmand, Højskolelærer **Fred. Nørgaard**
og Forfatteren, Højskolelærer **Anders Uhrskov.**

Tredie Aargang.

Folkets Førere bringer folkelige Skildringer af fremragende Mænd og Kvinder fra Danmark og andre Lande.

Folkets Førere fremtræder i smuk Udstyrelse med Hellsides-Billeder trykt paa særligt Papir. (Som man vil se nedenfor, har Museumsdirektør Karl Madsen i Aar skrevet en Bog om P. C. Skovgaard og hans Sønner. Denne Bog fremtræder i særlig Udstyrelse, idet den er forsynet med Billeder, der gengiver Malerier og Tegninger af saavel Niels og Joakim Skovgaard som deres Fader P. C. Skovgaard).

Folkets Førere har vundet overordentlig megen Anerkendelse i Pressen, ligesom disse Bøger ogsaa har fundet Tusinder af Læsere, hvad der har gjort det muligt at udsende seks Bøger aarlig i tre paa hinanden følgende Aar.

Folkets Førere har altsaa i disse 3 Aar bragt ialt **atten** Levnedsskildringer, skrevet paa en saadan Maade, at de kan læses med Interesse og Udbytte af baade gamle og unge.

Folkets Førere har i Aar bragt følgende 6 Bøger:

Selma Lagerlöf. Af Højskolelærer Dr. phil. Marius Kristensen.

Henry George. Af Højskoleforstander Harald Balslev.

Luther. Af Dr. theol. Alfred Th. Jørgensen.

P. Nielsen, Tystofte. Af Højskoleforstander P. Andresen.

N. F. S. Grundtvig. Af Højskoleforstander Thomas Bredsdorff.

P. C. Skovgaard og hans Sønner. Af Museumsdirektør Karl Madsen.

Pris 1 Kr. 75 Øre pr. Bog. Ved Bestilling eller samlet Køb af alle 6 Bøger er Prisen ialt 9 Kr.

I den nu paabegyndte 4de Aargang er udkommet:

J. Th. Lundbyes Dagbogsoptegnelser. I Udtog ved Museumsdirektør Karl Madsen. Udgivet i Hundredaaret efter Lundbyes Fødsel. Med Illustrationer af Lundbye.

4de Aargang af „Folkets Førere“ vil koste 2 Kr. pr. Bind;
Pris for alle 6 Bøger tilsammen 9 Kr. 90 Øre.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KJØBENHAVN

